

Bogart'ın Malta Şahini'ndeki duruşuyla, Hitchcock'un haksız yere suçlanıp kanundan kaçan kahramanlarını ya da Lynch'in herbiri birbirinden eciş bücüş karakterlerini karşılaştırmaya çalıştığımızda, çok da ortak nokta bulamayabilirsiniz.. Kara filmin özü yüzeyde görünenden çok, izledikçe duyularınızı saran o film noir bulutundadır aslında. Yoksa yalnızca imgelere bakıp gereğinden az filmi kara film dosyasının içine tıkabileceğiniz gibi; sırf sinemakolik yanınız film noir kokusu aldı diye de gereğinden fazlasını aynı dosyaya sığdırmaya çalışabilirsiniz.

Günümüzde, her türlü trash ürünü kara film diye sunanlar olsa da; doğru olan kara filmin (varsa) sınırlarını çizebilmek, bu sınırlar dahilinde sinematografik anlamda türü incelemek, sınıflandırmak ve nihayetinde kaliteli ve ucuz örnekleri arasındaki kontrastı belirginleştirmek.

Nedir şu kara film ya da ben neden her Lynch filmine boş bakmak zorundayım diyenleri de, türü tanıyıp olaya retrospektif bir bakış açısı getirmek isteyenleri de fazlasıyla memnun edeceğine inandığımız özel film noir dosyamızla karşınızdayız.

Oldukça kapsamlı olan dosyamıza başlamadan önce, film noir ve David Lynch üzerine çalışmalarını bizimle ve dolayısıyla sizlerle paylaşan misafir yazarımız **Sn. Didem Tanrıdağlı'ya** teşekkür ederiz. Kendisi Marmara Üniversitesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü'nü bitirmiş, sinema ile ilgili çalışmalarına devam edebilmek için yurtdışına yerleşmiştir.

KARA FİLM - FILM NOIR

KARA FİLM NEDİR VE NASIL ORTAYA ÇIKMIŞTIR?

Sokak lambalarının loş ışıklarıyla ürkütücü bir karanlığa bürünmüş, ucunda yarı yıkık, eski bir köprü ve iki yanında da taşları kalkık kaldırımları ile kuytu bir sokak ve yolun tam ortasından yürüyen orta boylu, paspal görümlü, siyah pardösülü bir adam... Saçları dökülmüş ama arkadan yaş farkedilemiyor; ellerinden usulca süzülen kan, ayın sisli aydınlığı altında parlıyor. İnce ve ürkütücü sesiyle bir adam, şarkısıyla hayatın karmaşasını sokuyor kasılmış bedenlerimizin içine. Derken bir patlama sesiyle sığıyoruz rahat, mavi koltuklarımızdan. Aslında telaşlanmaya gerek yok. Muhtemelen, karakterlerinin gözleri gibi dumanla örtülmüş sokakları; karanlık iç ve dış mekanları; esrarengiz kadınları; suratları asık, çaresizlik içinde kıvranan, fazla yakışıklı olmayan ve kaybetmeye alışmış erkekleri; bol silah, patlama, para ve kanla bezenmiş sahneleriyle bir 'FILM NOIR' ya da Türkçe'siyle 'KARA FİLM' izliyorsunuz.

'Film Noir Fransız film eleştirmenleri tarafından ortaya çıkartılmış bir kavramdır. Amerikan suç ve dedektif filmleri Fransa'da savaş sonrası gösterime girmiş ve böylece Fransız eleştirmenler bu filmlerin bakış açılarının ve temalarının ne kadar karanlık olduğunu keşfetmişlerdir. Film Noir bir tür değildir. Bir mod, stil ya da filmdeki tondur. Fransa'da ortaya çıkan 'Film Noir' kavramının Türkçe karşılığı 'Kara Film'dir. Kara Film'in temaları göçmen film yapımcıları tarafından Avrupa'daki kaynağından çıkarılarak Hollywood'a ithal edilmiştir. Kara Film'in kökleri 1920-1930'lar Alman Dışavurumcu Sineması'nın örneklerinden olan Doktor Calligari'nin Muayenehanesi ve Fritz Lang'ın Metropolis'i ile 1930'lar Fransız sesli filmleridir.(1)

Kara Film'lerdeki suç, şiddet ya da aç gözlülük öğeleri toplumdaki kötülüğün gizli çatışma eğilimiyle birlikte sinemaya metaforik bir yansımasıdır.

'Göçmen sinemacıların beraberlerinde taşıdıkları dışavurumcu ışıklar, gölgeler, film teknikleri, kamera hareketleri, açılar ve karanlık konular, sesin gelişyle büyüterek stüdyo sistemine geçmiş olan Amerikan Sineması'nda tutunacağı bir ortam bulmuştu. 1930'larda ekonomik buhranı derinden

yaşayan, refahın yerine kaygıları, sıkıntıları ve sefaleti koymak zorunda kalan Amerika, suçlular, çeteler ve gangsterlerle dolu gündeliğe alışmak zorunda kalmıştı. Ayrıca Amerika aynı yıllarda Alman sinemacılar gibi İtalya'daki faşizmden kaçan mafya üyelerini göçmen olarak kabul etmiş ve bu göçmen mahalleleri kumar, fuhuş, uyuşturucu alanlarında çalışan suç örgütleri için en verimli zemini oluşturmuştur.'(2)

'Ve Film Noir, Amerika'nın yeni konuklarının kendilerine taşıdığı tekniğin, modern kentlerde yaşayan organize suç gerçekliğiyle birleştiği bir aynaya dönüştü. Bu aynadan ölüm, suç ve toplumsal kaos beyaz perdeye yansırken, siyah-beyaz paletlerden yansıyan ışık ise kahramanların karanlık yanlarını perdede aydınlatıyordu. Ve Film Noir nihilistik söylemi, nörotik, şiddet yanlısı kahramanları, melek yüzlü şeytan kadın imgeleri ile her daim Amerikan filmlerine damgasını vurmayı başardı.'(3)

KARA FİMLERİN ÖZELLİKLERİ

Kara Film 1940 ve 1960 arası klasik stildedir. 1930'ların destanlarının değişik türlerine benzerlik gösterir fakat tonu ve karakterleri farklıdır. Klasik Film Noir'in ruh hali; melankoli, yabancılaşma, kasvet, düşüş, pesimizm, belirsizlik, ahlaki çöküş, kötülük, suçluluk ve paronayadır. Kahramanlar ya da antikahramanlar, çökmüş karakterler veya hainler, serseriler, duygusuz dedektifler; polisler, gangsterler, hükümet çalışanları, ruh hastaları, savaş gazileri, önemsiz suçlular ve katillerden oluşur. Bu kahramanlar çöküşün ve şiddet içeren suçların kasvetli dünyasından gelen çoğu zaman ahlaki ikileme düşmüş insanlardır. Diğerlerinden farklı olarak obsesif, hüsnü kuruntulu, tehditkar, şeytani, korkmuş ve korkularından dolayı yalnız kalan, hayatta kalmak için uğraşan ve eninde sonunda kaybedenlerdir. Klasik Film Noir II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gelişir. Savaş sonrası korku, pesimizm ve şüpheciliğin sinemaya yansması Film Noir'in gelişiminde büyük bir etkiye sahiptir.

Dashiell Hammet, Raymond Chandler, James Cain gibi işi suç üzerine fanteziler kurmak olan 'roman noir' yazarlarının kalemlerinden dökülen soğukkanlı cinayetler ve James Cagney, George Raft, Humphrey Bogard'ın canlandığı gibi sigarası dudağından düşmeyen, trenç kotlu, fotr şapkalı, alaycı, keskin bakışlı, soğukkanlı dedektifler, halkın Kara Film denilen bu türü sevmesine yardımcı olmuştur.

Bu filmler, her zaman içinde bir cesedin, bir fomme fatale'in, bir azılı suçlunun, bir dedektifin, bir serserinin var olduğu; genellikle cinayet mahallinde sahte parmak izlerinin, sigara izmaritlerinin, sahte kanıtların, şifreli notların, yanlış yöne sevk eden izlerin bulunduğu ve cinayet, suç, para, ceza gibi tematik klişeleri içeriyorlardı. Kanun adamlarının iç dünyası da en az suçlularınki kadar kirliydi, tehditkardı. Film Noir, toplumun içindeki sancılar bitmedikçe, kent yaşamındaki kötü oyunlar var oldukça sürecekti. Çünkü insanoğlunun dramı, yalnızlığı, sahtekarlığı bitmiyor ve gittikçe açığa çıkıyordu. 'Ve de II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan toplumsal, ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel değişiklikler kendine özgü dokusu ve iç dinamiği olan bir toplum yapısının doğmasına neden olmuştu. Bu toplum postmodern toplumdur. Postmodern toplumda, cinsellik ve şiddet açık bir biçimde yaşanmaktadır ve sinema salonlarımıza yansımaktadır.' (4)

Denzin NK. kitabında postmodern bireyin sinemayla ilişkisini şöyle tanımlar: 'Buralarda, sinemaların içinde güvenlikteyiz. Bizler korunmuş röntgencileriz. Postmodern toplumda doğal yerimiz karanlıkta, bir elimizde patlamış mısır, diğer elimiz sevgilimizin elinde kimse bizimle alay etmeyecek, bize meydan okumayacak ya da yorumlarımızı tartışmayacak. Burada kalbimizin, arzularımızın peşinden koşabiliriz. Bu arzularımızın dış gerçeklik ya da dış dünyayla uyumlu olması önemli değildir. Aslında bu arzuların gerçekleşmeyeceklerini de biliriz. Çünkü gerçek insanlar hiçbir zaman için mükemmel değildir. Bunu bildiğimizden, o an için sinemanın bize sunduğu düşüncülere sığınırız. Böyle bir dünya da tıpkı düş gibidir. Aslında bu, olması gerektir. Gerçek yaşam, kaldırmak için çok ağır, belki de çok uzundur.' (5)

Kara Filmler'in özellikleri de postmodern toplumla paralel bir boyutta gelişme göstermiş ve her

dönemine damgasını bırakacak eserler çıkarmıştır.

KARA FİLMİN ALTIN ÇAĞI

Maltase Falcon'la (1941) başlayan Touch of Evil'la (1958) son bulan bir altın çağ yaşayan Film Noir, Alman ekspresyonizmden, 30'ların Fransız filmlerinden, İtalyan yeni gerçekçiliğinden ve kuşkusuz black novel kara roman olarak tanımlanan dedektif hikayelerinden beslenmiştir.

Stranger on the Third Floor (Boris Ingster 1940), Citizen Kane (Orson Welles 1941), The Shanghai Gesture (Josef van Sternberg 1941), Shadow of a Doubt (Alfred Hitchcock 1943), Ministry of Fear (Firtz Lang 1944), Sunset Blvd. (Billy Wilder 1950), Touch of Evil (Orson Welles 1958) ve daha birçoğu noir krallığının ürünleriydi.

1940-1960 yılları arasında altın çağını yaşayan kara film kavramı bu yıllara damgasını vurmuş ve daha sonraki dönemlere genişletilmeye meyilli bir tür bırakmıştır. Altın döneminde daha kapalı bir yol izleyen Kara Filmciler daha sonraları ise postmodern toplumun getirdikleriyle birlikte daha açık bir dil kullanmaya başlamışlardır.

KLASİK KARA FİLM ÖRNEKLERİ

1-SCARFACE (1932) - Howard Hawks.

2-STRANGER ON THE THIRD FLOOR (1940) - Boris Ingster

3-CITIZEN KANE (1941) - Orson Welles

4-THE MALTESE FALCON (1941) - John Huston

5-HIGH SIERRA (1941) Raoul Walsh

6-SUSPICION (1941) - Alfred Hitchcock

7-THE SHANGHAI GESTURE (1941) - Josef von Sternberg

8-CASABLANCA (1942) - Micheal Curtiz

- 9-THE GLASS KEY (1942) - Stuart Heisler
- 10-SHADOW OF DOUBT (1943) - ALFRED HITCHCOCK
- 11-DOUBLE INDEMNITY (1944) - Billy Wilder
- 12-LAURA (1944) - Otto Preminger
- 13-MURDER, MY SWEET (1944) - Edward Dmytryk
- 14-MINISTRY OF FEAR (1944) - Fritz Lang

- 15-THE LODGER (1944) - John Brahm
- 16-THE SUSPECT (1944) - Robert Siodmak
- 17-DETOUR (1945) - Edgar G. Ulmer
- 18-FALLEN ANGEL (1945) - Otto Preminger
- 19-SCARLET STREET (1945) - Fritz Lang
- 20-THE BLUE DAHLIA (1946) - George Marshall
- 21-CORNERRD (1946) - Edward Dmytryk
- 22-THE BIG SLEEP (1946) Howard Hawks
- 23-BODY AND SOUL (1947) - Robert Rossen
- 24-DARK PASSAGE (1947) - Delmer Daves
- 25-KISS OF DEATH (1947) - Henry Hathaway
- 36-DEAD RECKONING (1947) - John Cromwell
- 37-BRUTE FORCE (1947) - Jules Daves
- 38-T-MEN (1948) - Anthony Mann
- 39-THE NAKED CITY (1948) -John Brahm
- 40-CRISS CROSS (1949) - Robert Siodmak
- 41-D.O.A (1950) - Rudolph Mate
- 42-IN A LONELY PLACE (1950) - Nicholas Ray
- 43-SUNSET BLVD. (1950) - Billy Wilder

- 44-NIGHT AND CITY (1950) - Jules Dassin
- 45-NIAGARA (1953) - Henry Hathaway
- 46-CRIME IN THE STREETS (1956) Don Siegal
- 47-THE KILLING (1956) Stanley Kubrick
- 48-WHILE THE CITY SLEEPS (1956) - Fritz Lang
- 49-TOUCH OF EVIL (1958) - Orson Welles

50-ODDS AGAINST TOMORROW (1959) - ROBERT WISE

KLASİK DÖNEM SONRASI KARA FİLMLER

Genç kitanın ahlaki sistemi, Amerikan başkanı J.K. Kennedy suikastı, siyah lider Martin Luther King'in öldürülmesi, muhafazakarlığın tırmanışı, solun yeniden canlanması, Beat Kuşağı'nın dillenışı, 60'larla canlanan öğrenci hareketleri, feminizm, cinsel devrim ve anti-militarizm benzeri sosyal olaylara bağlı olarak daha derinden çözümlenmeye başlandığında, Film Noir, başından beri olduğu gibi Amerikan toplumunun suç dosyası misyonunu yeniden yükledi. Stüdyo sisteminin çöküşü beraberinde bağımsız yapımcıları, özel kuruluşları getirdiğinde daha radikal filmler doğmaya başladı ve Pax Americana'ya dış bileyen yeni genç kuşak yönetmenlerin birbiri ardı başkaldırı dolu filmleri hızla perdeye yansıdı.

'Film Noir'ın rönesansı olan Don Siegal'in Dirty Harry'sinin (1971), Polanski'nin Chinatown'ının (1974), Martin Scorsese'in Taxi Driver'ının (1976) ve Altman'ın The Long Goodbye'ının (1973) tarihlendiği 70'li yıllar, Amerika'nın Vietnam savaşı, Pentagon yolsuzluk belgeleri ve Watergate skandalı sonrasında yaşadığı kimlik bunalımının, güven krizinin uzantıları oldu. Artık iktidarı ellerinde tutanlar yönlerini kaybetmişlerdi. Liberalizmin ülke kültürüne armağanı olan güvensizlik ve umutsuzluk, büyük Amerikan rüyasının ulusal ruhunu kaybetmesine yol açmıştı. Birer toplumsal tarih alanı olan filmler de yaşanan çalkantılardan, yeni söylemlerden nefeslenerek değişime uğradı ve film noir, neo-noir'a dönüşmeye başladı.' (6)

Bu yıllarda, popüler kültürün, postmodernizmin izlerini taşıyan neo-noir, çağdaş Amerikan sinemasına melez bir geri dönüş yaptı, Klasik Film Noir'dan farklı tonlarda kaygılarla ve karakterlerle ama insanoğlunun içindeki karanlık yanı hep odağında tutarak...

'Artık Klasik Film Noir dönemine göre ahlaki değerler değişmiş, Kara Film'in altın dönemindeki gibi gizli cinsellik, bir gizem olmaktan çıkmış, tüketilebilir ve gösterilebilir hale gelmiş, kanun adamlarının suçun içinde yer aldığı skandallar ardı ardına medyada boy göstermiş ve azınlıklar haklarını daha kesin savunmaya başlamıştı. Kısacası her türlü değer tartışmaya açılmış, böylece geçmişin puslu karanlıkları yerini bambaşka tonlarla gerçek karanlıklara bırakmıştı.' (7)

Bu yeni dönem Kara Filmleri'nde geçmişe özlemi; garip, eklektik, vahşi ve zamandan bağımsız dünyaların şimdiye yerleştirilmesini görürüz. Bir yandan da geçmişini canlı tutarak geçmişin tadını çıkarırız. Toplumun köktenci marjinal kesimlerini yüceltmelerine rağmen tutucu politik tutumları da vardır. Teknolojiye, kontrolsüz şiddete ve politik dizgelerin evrensel kokuşmuşluğuna ve geleceğe kuşkuyla bakarlar. 'Postmodern geçmişe özlem filmlerinin ana konusu günlük yaşam ve bugündür. Çünkü geleceğe bakmaktan kaçınırlar. Bakışları şizofrenik olmasına rağmen bir gün herşeyin yoluna gireceğine inanırlar. Caniler ölür. Erkek kahramanlar ahlaki sınırları aşar fakat Ödipal çatışmaları çözülmüş olarak anne ve babalarına ya da sevgililerine geri dönerler.' (8)

'Noir sinemasının altın çağında kahramanlar genellikle, toplum hayatının adaletsizlikleri nedeniyle suça teşvik edilmiş iken, daha sonra suçluların bile daha psikopat olduğu, daha çok kana ve şiddete susadığı, daha çok entrikaya, illa ki bir yönüyle erotizme bulandığı bir dönem yaşanmaya başlandı. Yakın dönem kara filmleri ise, insanoğlunun en çok yalnızlığına vurgu yaptı. En dibimizde bulunan karanlık yan kendi kendinin celladını yarattı. Artık daha çok paranoya, daha çok belirsizlik, daha çok köklerinden yoksunluk zamanı idi ve yeni çağın Kara Filmi kaotik dünyanın gölgelerinin sahnelendiği yer oldu.' (9)

KLASİK DÖNEM SONRASI KARA FİMLERE ÖRNEKLER

- 1-MADIGAN (1968)
- 2-KLUTE (1971)
- 3-THE LONG GOODBYE (1973)
- 4-SERPICO (1973)
- 5-DEATH WISH (1974)
- 6-FAREWELL, MY LOVELY (1975)
- 7-NIGHT MOVES (1975)
- 8-THREE DAYS OF THE CONDOR (1975)
- 9-THE LATE SHOW (1977)
- 10-THE POSTMAN ALWAYS RING TWICE (1981)
- 11-HAMMETT((1983)
- 12-BLOOD SIMPLE (1984)
- 13-BLACK WINDOW (1987)
- 14-KILL ME AGAIN (1989)
- 15-THE GRIFTERS (1990)
- 16-THE HOT SPOT (1990)
- 17- WILD AT HEART (1990)
- 18-DEAD AGAIN (1991)
- 19-NIGHT AND THE CITY (1992)
- 20-HEAT (1995)

- 21-SE7EN (1995)
- 22-STRANGE DAYS (1995)
- 23-THE UNDERNEATH (1995)
- 24-USUAL SUSPECTS (1996)
- 25-FACE/OFF (1997)
- 26-L.A. CONFIDENTIAL (1997)
- 27-DARK CITY (1998)
- 28-MEMENTO (2000)
- 29-THE MAN WHO WASN'T THERE (2001)
- 30-MULHOLLAND DR. (2001)

KARA FİLM MEKANLARI VE KARAKTERLERİ

Kara Filmler genellikle gri, siyah ve beyazlarla çekilir. İnsan doğasının karanlık, insanlık dışı, vahşi, sağlıksız, üzüntülü, gölgeli, karanlık ve sadist taraflarını gösterirler.

Obsesif tehditkar bir atmosfer, pesimizm, kaygı, ısrarla tekrarlanan realizm, beyhudelik, kadercilik, yenilgi ve tuzak "Film Noir"ın stilize edilmiş karakteristikleridir.

Film Noir ekspresyonistik ışık, dağınık görsel şemalar ve çarpık kamera açıları, dönerek çıkan sigara dumanı, dışavurmuş duygusallık ve dengesiz kompozisyonlardan etkilenmiştir.

'Aslına bakılırsa "Film Noir"da kötülük dolu evlerdeki aile ilişkileri anormaldir ve eğer bir aile yaşamı varsa, bu sıkıcı, parıltısız, seksüellikten uzak ve dayanılmazdır. Sosyal yaşamın en temel zorlaması olan ailede bireyler, aradıkları tatmini ev dışında bulurlar. Zaten Film Noir, temelinde sosyal yaşamın değerlerini sorgulamakta ve çürümüş, koflaşmış geleneksel değerleri yok saymaktadır. Bireyler ahlaken lanet dolu bir açmazdadır; kadınlar çaresiz ve zayıf, babalar hain, çocuklar mutsuz ve taciz kurbanı, evler ise ihanetlerle doludur. Film Noir dünyası erkeklere dair, soğukkanlı, vahşi bir dünyadır. Saldırgan erkeklerin karşısında sigaralarından derin nefesler çekerek, dumanlı ve karanlık odalarda keskin bakışlar fırlatan görkemli kadınlar, tüm bu hesaplaşmaların dışında tutulur, asla başrol olamazlar.' (10)

'Roland Barthes 'Güç ve Aldırmazlık' adlı makalesinde 'Her türlü aldırmazlık yalnız sessizliğin etkili olduğunu belgeler; örgü örmek, sigara içmek, parmağını kaldırmak... bu işlemler gerçek yaşamın sessizlikte olduğunu, zamanın yaşam ve ölümün edime bağlı kaldığı görüşünü benimsetir. Böylece izleyici sözlerin değil, edimlerin baskısı altında değişen bir dünya yanılmasına kapılır; gangster konuşacak olursa, imgelerle konuşur, dil yalnızca şiirdir onun için; sözcüğün hiçbir düzenleyici işlevi yoktur; konuşmalar onun aylıklık etme ve bunu belirtme biçimidir.' der. Bu anlamda Kara Filmler abartılı erkek aylıklığı, erkekler paronayasını derinden işleyen bir tarzdadır.' (11)

'Hikaye mekanları genellikle sisli büyük şehirler ve otel odalarıdır. Genellikle Film Noir setlerinde savaş zamanı yara almış şehirler kısılmış bütçeli ve gölgelidir. Senaryolar kompleksli ve karışıktır. Sık sık flashbacklerle bezeli olan filmlerde hafıza kaybı yaygın bir senaryo planıdır. Kahramanın açığa vurduğu hususlar hayata alaycı bakışını açıklamak, yargılamak için yapılmıştır. Klasik Film Noir'lar çoğunlukla çok satan, duygusuz, ucuz romanlardan ve polisiyelerden alınmış temalar ve polisiyelerden etkilenmiştir. '

Hem klasik "Film Noir"da hem de neo-noir'da silahların gölgesinde yaşanmaya çalışılan tüm masum aşklar, kaynayan kazanın içinde yokluğa mahkum edilir. Zaten ölüm meleği, baştan çıkarıcı kadınlar da masum değildir, yaşamda masum olan ne kalmıştır ki. Onlar erkek kahramanı önce baştan çıkarır, bazen onlara olmadık bir cinayet işletir, ama illa ki ihanet ederler. 'Film Noir kadınları, geçmişten bugüne ekonomik bağımsızlıklarını kazanıp, daha fazla zeki ve narsist hale geldilerse de değişmeyen kimi kodları taşımayı sürdürürler; dişil gücünü kullanan tehlikeli, tehditkar, bilinmez, kendisinin tüm oyunlarının farkına varan erkek kahramanı baş döndürücü güzelliğinden dolayı elinde oynatan fakat yine de şefkat uyandıracak denli masum görünüşlü... Bir kara film kültü olan Double Indemnity'nin (1944) Phyllis Dietrichson 'u (Barbara Stanwyk) aşığı Walter Neff'e (Fred MacMurray) sakat kocasını öldürdükten sonra ' Ne seni ne de bir başkasını sevdim. Benim kalbim çürümüş' diyecek kadar açıksözlüdür. Feminist eleştirmenlerin sık sık yinelediği gibi, bu öldürücü kadın imajı, ehlileşmiş, aile hayatının gündeliğine boyun eğmiş ve toplumsal olarak en merkezinde durduğu halde yaşamın karar alma mekanizmasında en uzaktaki imge olarak tutulan kadının varlığına güçlü bir tehdit olmayı sürdürür.' (12)

Nihayetinde neo-noir kadınları, hemcinsleri arasındaki güvensiz ilişki biçimini cinsiyetler arası güvensizliğe, romantik aşkın pembe evrenini ise kara bir evrene dönüştürmekte kararlıdırlar. Arzu, yeni çağ femme fatale'inin en güçlü silahı olmayı sürdürür, hem de eskisinden daha oyuncu, daha hesaplı, içinde yaşadığı çağın öncelikleriyle donanmış olarak...

KARA FİLM İZLEYİCİLERİ

Bu bölümde kendimin de yazar olarak bulunduğum www.sozluk.sourtimes.org adresinden faydalanarak yaptığım araştırmaya yer vereceğim.

1-Cyrano: Double Indemnity, Maltase Falcon, Touch of Evil gibi örnekleri çok eskiye dayansa da değeri kesinlikle 90'lardan sonra anlaşılan, isimlendirilen ve umarsız bir yıldız gibi parlayan bu tür, bir anda milyonlarca hayran kitlesi oluşturdu ve sinema tarihinden bir çok film bu kategoriye sokuldu.'Karanlık Film' veya 'Kara Film' de denebiliyor Film Noir'a. Film Noir'ın en belirgin özellikleri arasında; makyaj ve dekorlar, femme fatalelerin olayları çekip çevirmesi, dedektif, cinayet öğelerinin öne çıkması, karanlık sokaklar, meşun oteller, alkolizm, bir karakterin diğerine yumruk atması gibi detaylar sayılabilir. Müzikler de Film Noir'ın önemli bir parçasıdır. Özellikle senfonik bir müzik seçilir, pastel renkler ve ayrıca ara ara gelip zihne konan gerilim de sabitleştirilir. Film Noir'ın sonunu tahmin etmek de pek olası değildir.

2-Penolope: Film Noir II. Dünya Savaşı'ndan önce ortaya çıkmıştır. Malta Şahini adlı film bu türün ilk örneğidir. Yalnız adından anlaşıldığı gibi mecaz anlamda karadır. Herşeyi kontrol ettiği gibi Amerikan hükümeti film endüstrisinin de ne tür film yaptığını kontrol eder, bu nedenle halkının içinin kararmasını istemeyen yankiler bu tür filmlerin yapımının durdurulmasını istemişlerdir. Yerine eğlenceli, mutlu, klasik Hollywood tarzı benimsetilmiştir. Ancak II.Dünya Savaşı kaçınılmazdır ve herkesin morali bozulmuştur bir kere. Bundan sonra herkesde bir karamsarlık başlar. Anlaşılır ki Film Noir ölümleriyle, dertleriyle, iç kapayıcılığıyla sizin anlayacağınız karanlığıyla çok iş yapacaktır. Hareketlenme olur. Sekiz sene harikalar yaratılır. Daha sonra duraklasa da 90'larda yeniden hareketlenmiştir. Özellikleri; femme fatale bulunur. Bu tür kadınlar, kahramanları müthiş çekicilikleriyle kendilerinden geçirirler. Siyah-beyaz kontrasti ve gölgeler çok önemlidir. Merdivenler, karanlık sokaklar, koridorlar favorilerdendir. Gece önemli yer kaplar. En önemli aktörü Humphery Bogart'tır

3-Adnany: Film Noir 'Kara Film' 1950'li yıllarda Amerikan toplumundaki savaş sonrası karamsarlığından etkilenerek şekillenmiş, yeraltı kültürünün temsil edildiği, karanlık mekanlarda ve şehrin arka sokaklarında geçen, hikayenin ikonlaşan kişilik ve ilişkilerin etrafında örüldüğü bir sinema türüdür. En önemli örneği Billy Wilder'ın Çifte Tazminat isimli filmidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'ya göç eden alman yönetmenlerin dışavurumcu Alman Sinemasının etkisinde Hollywood'a taşıdığı düşünüldüğünde, Kara Film'in esinlendiği kaynak, 1919 Robert Wiene tarafından çekilen 'Dr. Calligari'nin Muayenehanesi' dir.

4-Cfg: Gerçeklikten uzak, karanlık, basık sahneler, iç boğucu mekanlar, gotik binalar, sokaklar, olmayan yaşamlar...Genelde zaman ve mekan tam olarak kestirilemez. 1950'lerde bir sahneden bir anda futuristik bir cihazla kaçan insanlar görülebilir. Günümüzde meraklısı ve yapımcısı pek bol bulunmaktadır. 'Sinemanın karanlık yüzü' tabiri yaygındır.'

5-Cirquedusoleil: İlk yıllarda Dashiell Hammet, Raymond Chandler, James Cain gibi roman noir yazarlarının cinayet hikayelerinden ilhamını alan Film Noir; James Cagney, Geprge Raft, Humphery Bogart gibi oyuncuların canlandığı 'privite eyes'dedektiflerle suç, para, kovuşturma gibi konuları işledi ve halk tarafından sevilen bir tür oldu. Malta Şahini ile başlayan altın dönem Touch of Evil'la son buldu. Yeni Kara Film'lerin doğuşu ise Amerika'da suçun ve gerginliğin tırmandığı başka bir döneme işaret ediyordu. Dirty Harry, Chinatown, Taxi Driver yeni noir sinemasının ilk örnekleriydi. Bu dönemde Kara Film Klasik Film Noir'dan farklı konuları, kaygıları perdeye yansıtıyordu. Dedektif hikayeleri yerini insanın içindeki karanlıkları anlatan filmlere bıraktı. David Lynch'in 'Coen Kardeşler'in, Tarantino'nun, Fincher'ın çoğu filmleri yeni noir filmlerinin ruhunu taşıyordu. Değişen femme fatale imgesi ise Body Heat, Basic Instinct'de karşımıza çıktı. Daha oyuncu ve artık özne olmaya kararlı baştan çıkarıcı, öldüren cazibeli kadınlar...Zira artık dünya değişiyordu, kara filmler de beslendiği suç ve kötülüğün değiştiği ölçüde perdeye farklı yansımaya başladı.' (13)

'6:Mortifera: Bir filmin sadece karanlık bir atmosfere sahip olması onu Film Noir yapmak için yetmez. Seven ve Fight Clup Film Noir akımına örnek teşkil edemezler. Karadul modeli kadın, zarar gören erkek, makyaj ve aydınlatma teknikleri gibi birçok ayrıntıları vardır. Double Indemnity, The Killing tipik örnekleridir.

7:Jeune turc: Kara Filmler çok fazla önemli değil sınıflandırma açısından kanımca. Çünkü nerede eleştirel, negatif, kaotik, insanın doğasını, hayatın pisliğini, ikilemleri, ihtirası, intikamı ve ihaneti; korku, endişe ve gerilimin dilinden anlatan bir eser varsa bu kategoriye girebilir. Günümüzde de örneklerini gördüğümüz bu tarz sinema daha öncekilerinde de olduğu gibi femme fatale kavramıyla özdeşleşiyor. Femme fatale o kadar önemli ki erkek egemen denilen bu tarz filmler 'kara filmler erkek sinemasıdır bir de femme fatale' diye adlandırılıyor. Hitchcock ve kadınları bu tarzın en güzel örnekleridir.

7:Broken: Sinema tarihindeki çoğu kült film bu kategoridedir. Vazgeçilmezlerdir. Bir çeşit hastalıktır. Film Noir adamı depresif yapar, bol bol sigara içirtir, eski araba kullanmak ister, loser olmaya özendirir fakat en etkileyici filmler yine bunlardır.' (14)

Türk sinema izleyicilerinin Film Noir ile ilgili düşünceleri genelde bu yönde. Fakat Türkiye'de sinema kültürünün çok oturmuyuşu nedeniyle ya da daha doğrusuyla klişe dışı filmlerin pek tüketilmemesi nedeniyle Film Noir Türk izleyicilerine pek ulaşamamıştır. Ya hiç bilinmemektedir ya da bilen de uç noktalarda hayranlık duymaktadır Kara Filmler'e... '

KARA FİLM MÜZİKLERİ

Kara Filmler'de müzik olgusu çok önemli bir yere sahiptir. Filmin gidişatıyla, konusuyla, dekoruyla, oyuncularıyla müzik aynı paralellikte seyretmektedir. Filmde ki vurgular müziklerde de aynı rotayı izler. İzleyiciyi önce rahatlatan ve filmin akışına adapte eden fakat gerilimin tırmandığı sahnelerde koltuklarından hoplatan müzikler tercih edilmektedir.

Bu tarz müziklerin en iyi örneklerine sahip olan Pink Floyd, David Bowie, Smashing Pumpkins ve Massive Attack Kara Filmler için vazgeçilmez olan gruplardandırlar.

Sağır dilsiz ve körmüş gibi davranarak
Herkesin harcanabileceğine, kurban edilebileceğine
Ve hiç kimsenin gerçek dostu olmadığına inanmışsın
Ki yapılacak tek şeyin kazananı dışlamak
Olduğunu sanıyorsun,
Ve her şey çıplak güneşin altında olup bitmiş,
Ki kalpten inaniyorsun, herkesin bir katil olduğuna

Pink Floyd/ Dogs

Eşsiz bir yolculuğa çıktım sessizliğimiz boyunca
Anladım bekleyişin başladığını
Ve dümdüz yola koyuldum...içine doğru parıldayan güneşin

Pink Floyd/ Back To The Life

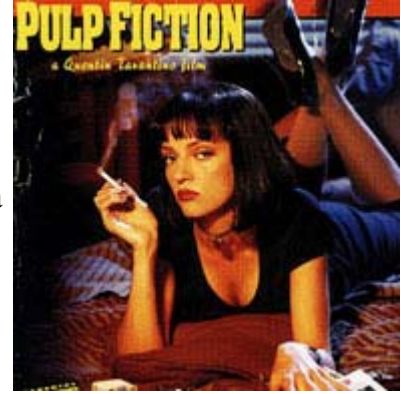
POPÜLER KARA FİMLERE ÖRNEKLER

PULP FICTION

Tarantino'nun bu filmi üç iç içe geçmiş öyküden oluşmaktadır. Bu üç öykü de doğrusal bir anlatım şemasına uymaz. Ancak filmin en başındaki kafe bölümünü bir yana bırakırsak, aslında biri zaman

boyutunda ileriye, biri de geriye olmak üzere iki sıçrama vardır.

'Birbirlerine kaynaşmış üç farklı öyküyü karikatürize eden Tarantino kamerası söz yoğun eylemlerin arasına sıkıştırılan ve hacmi değil belki ama yoğunluğuyla iz bırakan sahnelerin aracısıdır; Vega'nın tabancasından kaza ile çıkan kurşunun arka koltukta oturan adamın beynini dağıtışı, elde kalan cesedi yok etmek için çağırılan The Wolf'un hızlı çözümü, Mia'nın morfin ve eroini karıştırıp öte dünyaya yolcu iken son dakikada gangsterler dünyasında yine soluk alıp vermeye başlaması, Vega'nın, Butch'u beklediği evinde tuvalette ihtiyacını giderirken öldürülürmesi, Marsellus'un uğradığı cinsel işkence ve daha nice...Kısacası Rezarvuar Köpekleri'nden sonra daha da 'cool'laşmış bir haylaz yönetmenin, alabildiğine tabu yıkıcı 'cool' bir filmidir Pulp Fiction.' (15)

'Ucuz roman, günlük gerçeklikle ilişki kurar. Genellikle Tarantino'nun yapıtlarında 'gerçek' dünyaya benzerlik gösteren herşey yadsınır. Senaryoda da belirtildiği üzere, 'Denny'nin Yeri' gibi kafelerde, eski arabalarda ve banliyödeki evlerde geçen sahneler bulunur. Aslında filmin düşselliği, onu, Hollywood'un en geleneksel ve en çağdaş akımı içine yerleştirir. Ucuz Roman'ın kahramanları eylemleriyle çok az ilgisi olan nispeten raslantısal durumlarda başarılı ya da başarısız olmaktadır. Yaptıklarının çoğu, yaşamlarında bir farklılık oluşturmaz. Talihsiz bir anda banyoda ayağın takılması yaşam ya da ölüm; bir çocuğun silahla iyi nişan alamaması da Jules için bir mucize demektir. Ucuz Roman'nın yapısı görüldüğü gibi yeni değildir. Televizyon izleyicisi, Tarantino'nun anlatısında kullandığı TV'nin dramatik biçimlendirmesine psikolojik açıdan uyduğundan dolayı, buna alışıktır. Amerikalılar evlerinde her gün, başka öykülerin araya girdiği, parçalara bölünmüş ve sonra yeniden kaldığı yerden devam eden öyküleri izlerler.

Ucuz Roman'da Tarantino bölümleri başlatır ve bunların reklam araları gibi duyumsanmasını sağlar. Honey Bunny ve Pumpkin'in yapacakları soygunu planladıkları kafe sahnesi, tam olarak ilk reklamdandan önce çoğu televizyon programının başındaki can sıkıcı duruma benzer. İzleyici, filmlerde bunu beklemez ve böyle tasarlamaz. Ancak Tarantino diğer bölümlere girip çıktıktan sonra, sonunda ilk bölüme geri döner.' (16)

KATİL DOĞANLAR

'Naturel Born Killers'in ana fikri yeni sayılmaz. Oliver Stone'un filmi büyük bütçeli bir Hollywood filmidir. Stone bu filmi çekmeden önce iki tane Oscar kazanmış bir yönetmendir.' Filmde Mickey ve Mallory Knox çifti (Woody Harrelson ve Juliette Lewis) ABD'nin güneybatısında yolculuk etmektedirler. Bu yolculuk sırasında tam 50 insan öldürürler. Polis enselerindedir. Polis müdürü Jack Scagnetti (Tom Sizemore) ve televizyon yorumcusu Wayne Gayle (Robert Downey Jr.) bu cinayet işleyen sevgililer sayesinde ünlü olmayı düşünmektedirler. Haberci 'American Maniacs' adlı bir Tv-Reality-Show'un yorumcusudur. Bu hedef Mickey ve Mallory'yi süper star yapmaya yetecektir. Katillerin gerek tutuklanması gerekse daha sonra onlarla cezaevinde yapılan Tv-röportajı, sansasyonel canlı medya programlarının tipik örneklerinden birisini sunar. Cezaevinde bir isyan patlak verince de, iki katil bunu fırsat bilip kaçmaya çalışırlar. Kaçarken arkalarında tam bir kan gölü bırakırlar; üstelik televizyoncu da bu eylemlerde onlardan yana aktif rol alır. Daha sonra Mickey ve Mallory artık ona ihtiyaçları kalmadığı, yeterince ünlü oldukları için onu da öldürürler. Filmin sonunda bir sürü çocuğun ortasında hamile Mallory ile Mickey, mutlu ve huzurlu, karavanlarıyla gene ülkeyi dolaşmaktadırlar.' (17)

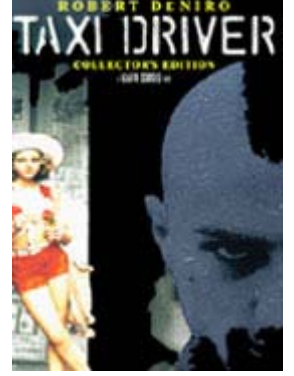
'1992'de filme başladığımızda konu bana gerçekdışı gelmişti; 1994'te filmi bitirdiğimizde anlatılan gerçekliğe dönüşmüştü çoktan. Bu kısa zaman içinde ABD'de, John Bobbitt, Tonya Harding, Waco tarikatı lideri Rodney King, Joey Buttafuoco, O.J. Simpson ve benzeri sahte ünlülerin şiddet,

intikam, kibir ve hırslarının Amerikan ulusunun ilgi ve merak alanını nasıl işgal ettiğine tanık olduk. Yarın Mickey ve Mallory Knox gerçeğe dönüşebilirler, Amerikan toplumunda şeytani kötü şöhret; aydın olmaktan çok daha ulaşılmaya değer bir düzey olarak algılanmaktadır. Kültürümüz bize, bilim adamlarını kimsenin tanımadığını öğretmektedir, Billy the Kid ise onlardan ünlüdür" (18)

'Püriten ahlak anlayışına yönelik eleştirinin güçlü olduğu film, tehditkar, alabildiğine güvensiz, seyrek dokulu, körleşmiş bir sosyal hayatı sorgular. Bu hayata karamsar bakan doğuştan kaybetmiş Mickey ve Mallory için ahenkli bir gelecek olmayacaktır, orada yalnızca soluksuzca gerçekleştirilen katliam vardır. Onlar yaşadıkça şiddetlerini kusarak hayattan intikam alırlar, nefretlerinden aldıkları hazzın farkında olarak... ' (19)

TAXI DRIVER

'Senaryonun yazarı Paul Schrader, filmin baş kişisini tanıtırken şunları yazar: "Travis 26 yaşında, sıska, sert, kendi yolunda giden; tam anlamıyla yalnız biri. İyi görümlü hatta güzel, yakışıklı biri sayabiliriz onu; sakin, dümdüz bakışları ve karşısındakini silahsızlandıran, nereden geldiği belli olmayıp birden ortaya çıkıp bütün yüzünü kutsal bir ışıkla aydınlatan bir gülümsemesi vardır. Ama bu gülümsemenin arkasında, kara gözlerinin çevresinde, çukur yanaklarının içinde, örtük, gizli bir korkunun, boşluğun ve yalnızlığın içinde debelenen bir hayatın lanet izlerini görürsün. Hep soğuk olan bir ülkeden gelmiş gibidir; sakinlerinin sadece susmayı bildikleri bir ülkeden. Başını çevirir, yüzünün ifadesi değişir, fakat gözleri her zaman donuk, hareketsiz, bir boşluğa delercesine bakar. Travis, New Yourk'un hayatına amaçsız dalar, öteki karanlık gölgeler arasında bir gölgedir. Kimsenin dikkatini çekmez; kimsenin onu fark etmek için bir nedeni de yoktur zaten.; Travis çevresiyle kaynaşmış, çevre içinde eriyip kaybolmuştur. Rider-jeans giyer; kovboy çizmeleri, yün western gömleği ve erimiş bir ordu ceketi vardır. Ceketin üzerinde "King Kong company, 1968 -70 etiketi görünür: Onun çevresindeki seksi hissedersin, hasta seksi, bastırılmış seksi, yalnız seksi; ama işte bütün bunlara rağmen inadına bir seks kovalamaz o, çiğ, ham erkek gücüdür o; öne itilmiş kaba şiddet; ne amaçla bilinmez. Derken daha dikkatli bakarak kaçınılmaz olanı keşfederiz. Saatin yaylarını kurdukça kurabiliriz, sonsuza kadar. Yeryüzünün güneşin çevresinde dönmesi gibi Travis Bickle patlamanın çevresinde dolanıp bekler." ' (20)

'Günlük ihtilafların şiddet ve kaba kuvvetle çözülmesinin gündelik sıradan olaylar haline geldiği, insanların, büyük kentlerin cıngılında anonim, varlıklarından kimsenin haberi olmayan yalnızlar olarak dolaştıkları Vietnam sonrası atmosferde; ama asıl Reagan dönemine doğru evrilen Amerika'da, "Taxi Driver", yönetmenin gerek coğrafi/sosyal/kültürel ortamı, gerekse şiddet olaylarını bir anlamda alaycı bir karikatürün düzeyine çekerek oluşturduğu mesafeyi ve filmin sinemasal mükemmelliğinin etkisini bir an için unutacak olursak, yeni sağın kendi dünyasına içten bakma yetersizliğidir. Taxi driver, seyircinin siddetten duyduğu varsayılan örtük haz ile korkuları arasında uzayıp giden bıçak sırtında dolaşan bir film olabilir, ama ucuz şiddet ticareti yapan bir film olmadığı kesin. Scorsese bizi de içinde dolaştırdığı dünyayı metaforik görüntülerle soyutlayarak, New York'u bir bakıma yapay bir sahneye, kurmaca bir oyun ortamına dönüştürerek gösterilen ile aramıza mesafe koymamızı sağlar. Işık ve kamera teknikleriyle yapar bunu: Travis'in caddeleri dolaşan arabasında, kamera kimileyin arabanın çamurluğu üzerine yerleştirilir; bu görüntüler, tıpkı olaylara cepheden plonje bakan kameranın sunduğu görüntüler gibi gerçekçilik ili uyumsuzdur. Mavi ve kırmızı renklerin ağır basması da kurmacayı anımsatma etkisini artıran başka bir etmendir. Travis figürünün bakışları da, dünyayı onun gözünden görsek bile, özdeşleşmemizi engeller.' (21)

USUAL SUSPECTS "OLAĞAN ŞÜPHELİLER"

'Gerçek olduğundan şüphe edilen, kimsenin onu görmediği, kimilerinin çocuklukta okuduğu çizgi roman kahramanlarına benzettiği, hakkında türetilmiş efsanelerin kulaktan kulağa gezdiği

Keyser Soze'nin asla yakalanamamaktaki ustalığını anlatan, Bryan Singer'ın Usual Suspects'i süpriz sonu ve gerilimli ritmiyle etkileyicidir. New York'ta bir polis karakolunda, silah yüklü bir kamyonun kayıplara karışmasından sonra teşhis edilmek üzere toplanan, hepsi birer usta haydut olan maço adamların, sorgu sırasında tanışmalarıyla başlayan Hitchcockvari hikaye, San Pedro limanındaki 27 cesete mezar olan gemiye dek uzanır. Kujan (Chazz Palminteri), McManus (Stephen Baldwin), Keaton (Gabriel Byrne), Hockney (Kevin Pollak), Verbal (Kevin Spacey) ve Fenster (Benicio Del Toro) gibi; kimi patlayıcılar, kimi keskin nişancılık, kimi strateji belirleme konusunda uzman olan bu adamları bir arada tutmak, baştan bir stratejik hatadır. Çünkü onların suçlu beyinleri birleştiğinde neler olacağını bilmenin olanağı yoktur.

Polisler, limandaki gemiden sağ kurtulan Macar'ın hastanede sorgusunu yaparken, Kayzer Soze adıyla bir kere daha karşılaşılır. Bu sorgunun benzeri, başka şüpheli ile birlikte sorgulanan, küçük işler peşindeki Verbal Kint ile polis departmanında sürer. Tuhaf bir şekilde Kint'in adının karıştığı olaylar, şeytan dahil, şehirdeki tüm büyükler tarafından ört bas edilmekte ve Kint'e dokunulmazlık sağlanmaktadır. Sonuçta o, tüm olağan şüpheliler arasında en sakat, salak ve zavallı görünendir.

Kint, kamyon sorgulaması sonrasında hepsinin birleşerek gerçekleştirdikleri hızlı, riski yüksek, çok paralı işleri anlatmaya başlar. Keyser Soze'nin avukatı olan Kobayashi'nin (Pete Postlethwaite), San Pedro'daki gemideki Arjantinli uyuşturucu satıcılarının işlerini bitirmeleri teklifi üzerine olaya zorunlu olarak girdiklerini ve bu baskından tek sağ çıkanın kendi olduğunu söyler. Soze'nin onlara pas ettiği bu işi ondan korktuklarından dolayı yapmayı kabul etmişlerdir. Verbal, Kayser Soze için gücün paraya, silaha, mala dayanmadığını, ona göre gücün başkalarının yapmadığını yapmak olduğunu, hatta onun karısını ve çocuklarını Macar mafyasının eline düşmesinler diye öldürmüş bir adam olduğunu anlatır. Polisler Verbal'i serbest bıraktıklarında, o önce topallayarak, kalabalığa karışıkça da düzgün adım yürümeye başlar. Sigarasını yakıp, yanına yaklaşan arabaya binen Verbal'i, arabada Kobayashi adını verdiği dostu beklemektedir. Aslında Kint, hep aranan Kayser Soze'nin ta kendisidir. Polisler ise, sorgu sırasında Verbal'in yüzünün dönük olduğu panodaki sözcüklerden onlara uydurma bir hikaye anlatmış olduğunu o odadan çıktığında anlarlar fakat çok geçtir. Verbal onlara skokle, quartet, redfoot, şişman adam, Guatemala gibi sözcükleri kolajlayarak uzun ve inandırıcı bir hikaye anlatmıştır. Kobayashi ise Verbal'in sorgu sırasında içtiği kahve fincanının markasından adını alır. Verbal'in başarısı, bizi varolmadığına inandırmasıdır ve o herkesi buna inandırıp yine kaybolur.' (22)

Gösterime girdiği yıl sinema dünyasına damgasını vuran Usual Suspects; oyuncu kadrosundan, akıcı diline, kurgusundan, şaşırtıcı sonuna kadar izleyiciyi tetikte tutmayı başaran film popüler Kara Film'lerin başında gelir. Kevin Spacey'nin de harikalar yarattığı bu film türün takipçilerinin kaçırmaması gereken bir eserdir.

KARA FİLM YÖNETMENLERİ

ALFRED HITCHCOCK(1899-1980)

KÖKENİ: İngiltere, 1960'dan sonra Amerika.

MESLEKİ TANIMI: Gerilim Üstadı

'Yeteneği sadece incelikle düşünülmüş gerilimli ve hileli sahneler (banyo katilleri, kuş saldırıları) çekmekle sınırlı kalmış bir yönetmen değil. Kaldı ki ikisini de biktirmeden kolaylıkla yapabildiği ortada. Kendisi aynı zamanda "aşırı derecede katolizm sapkını" denebilecek benliğinin de araştırmacısı. Hayatı boyunca kanun ve anarşiye karşı tuhaf bir takıntısı vardı. Takıntı diyince soğuk sarışınlarını da unutmamak gerekiyor. Ayrıca kötü polislerini ya da tuhaf kaderleri yüzünden tuzağa düşen masum karakterlerini de... "Sapık"ta "bir erkeğin en iyi dostu annesidir" inancını müstehcen ve korkutucu bir ifadeye dönüştürebilmişti...

Onu kötülemeye çalışanların belli başlı dayanak noktaları önemli sahnelerini gerçekleştirmek için fazlasıyla rastlantıya güvenmesi, onu ilgilendirmeyen karakter ve

sahneleri baştan savması ve kılı kırk yaran ön hazırlıklarını oyuncu yönetimine ayırdığı zamana tercih etmesiydi... Başyapıt olarak kabul edilen filmlerinden biri son derece hafif bir eğlencelik niyetine çekilen "North By Northwest-Gizli Teşkilat" bir diğeri de birçoklarına göre en derinlikli Hitchcock filmi olan "Vertigo"dur. Montgomery Clift gibi bir metod oyuncusu "I Confess-İtiraf Ediyorum" filminde Hitchcock dokunuşuyla tökezlerken Hitchcock filmografisi Cary Grant, Ingrid Bergman, James Stewart, Kim Novak, Anthony Perkins ve daha birçok oyuncunun olağanüstü oyunları ile zenginleşmiştir. Bunların yanısıra Hitchcock kendini yıldız oyuncu yapan ilk yönetmendi. Filmlerinde misafir oyuncu olarak kamera karşısına geçer, televizyonda kendi adına oynayan gerilim dizisinde bir giriş konuşması yapar ve onunla yapılan röportajlarda bilinçli olarak karşısındakinin aklını karıştıracak şeyler söylerdi. O kadar ki kendi ismi en ünlü oyuncularından bile daha fazla seyirci toplardı.

GÖRÜLMESİ GEREKENLER: "Notorious-Aşkta da Üstün" (1948) ve "Vertigo" (1958). İkisi de Hitchcock'un yarı-sadist yaklaşımındaki soğukluğu ve gerilimli bir hikayenin ağına takılmış, acı çeken, tuhaf sevgi anlayışları olan insanlar arasındaki gerilimi inceliyor. "North By Northwest/Gizli Teşkilat"ı da ihmal etmeyin. Yıllar geçtikçe bu filmin değeri daha da artıyor.

MARTIN SCORSESE (1942-)

KÖKENİ: ABD

MESLEKİ TANIMI: Motor Çeneli Maestro

BİLİNMESİ GEREKENLER: Resmi olarak Yaşayan En Büyük Yönetmen olarak nitelendirilen Scorsese'nin ünlü "papaz olmama" kararı, projektörlerden geçmiş tüm zamanların en elektrikleştirici filmleriyle sonuçlandı: "Mean Streets", "Taksi Şöförü", "Raging Bull-Kızgın Boğa" ve "GoodFellas-Sıkı Dostlar"... Sürekli olarak hareket eden bir kamera, izlemekte güçlük çekilen bir kurgu (Thelma Schoonmaker) ve Scorsese'nin albüm koleksiyonundan oluşan soundtrack'leri... Yönetmen keskin, vahşi ortamların nefes kesen tasvirlerinde hepsine başvuruyor. Scorsese'nin en büyük yardımcıları ise senaryo yazarı Paul Schrader, daha önce adı geçen Schoonmaker; ve De Niro (sekiz defa), Harvey Keitel ve Joe Pesci gibi yetenekli oyuncular. Asla denemekten korkmayan yönetmenin Scorsese tarzından uzaklaştığı filmlere örnek olarak ise "Günaha Son Çağrı", "Paranın Rengi", "Masumiyet Yaşı" ve "Kundun" gösterilebilir. Scorsese'nin bir başka önemli özelliği ise filmlerin korunması için bıkıp usanmadan kampanyalar başlatması. Spielberg "Schindler'in Listesi" ile Oscar'ını kazandığından beri Akademi'nin görmezlikten gelmeye kararlı olduğu yönetmen olma şerefi de Scorsese'ye ait.

GÖRÜLMESİ GEREKENLER: Büyük bir çıkış yaptığı ve Little Italy'daki (New York'un İtalyan mahallesi) haytaların hikayesini anlattığı yarı otobiyografik "Mean Streets" (1973). Scorsese'nin hiç kuşkusuz yeteneğinin en önemli kanıtlarından biri olan etkileyici siyah- beyaz "Kızgın Boğa" (1980)

ORSON WELLES (1915-1985)

KÖKENİ: ABD ama 40'lı yılların sonundan itibaren çoğu zaman Fransa, İspanya, İtalya ya da Kuzey Afrika'da sürgünde.

MESLEKİ TANIMI: Dahi Çocuk, Trajik Yetişkin

BİLİNMESİ GEREKENLER: 1938'de War Of The Worlds (Dünyalar Savaşı) radyo programıyla Amerika'yı kafaya aldı. Büyük bir zaferle Hollywood'a geldi, ona ebedi başyapıtı "Yurttaş Kane"ini yapması için kayıtsız şartsız yetki verildi. Bunu izleyen Hollywood kariyeri hem kendi inanılmaz hevesleri hem de edindiği düşmanları yüzünden mahvoldu. "Şahane Ambersonlar" başyapıtı olabilecekken kesile kesile muhteşem bir başyapıt fragmanı haline getirildi. Bunu kendi deyimiyle bir dizi "defolu başyapıt" izledi: Welles'in kriz geçiren Amerika'ya bakış açısını ve dışavurumcu

görüntülere duyduğu sevgiyi yansıtan "The Lady From Shanghai-Şangaylı Kadın" ve "Touch of Evil-Bitmeyen Balayı" gibi B sınıfı filmler; Shakespeare uyarlamaları ("Macbeth", "Othello", "Chimes At Midnight-Geceyarısı Çanları"); alışlagelmişin dışında oyuncu kadrolarıyla Avrupa'da çektiği uluslararası kaçak projeler ("Mr. Arkadin-Ölüm Raporu", "The Trial-Dava"); "The Immortal Story-Ölümsüz Hikaye" ve "F For Fake-Gerçek ve Yalan" gibi tuhaf dipnot filmleri ve "Don Kişot" ile "The Other Side Of Midnight" gibi efsaneviye yakın tamamlanmamış filmler.

GÖRÜLMESİ GEREKENLER: Şüphesiz "Yurttaş Kane" (1941). Ama size özel tavsiyemiz Türk televizyonlarında da sıkça gösterilen "Touch Of Evil"...

HOWARD HAWKS (1896-1977)

KÖKENİ: ABD

MESLEKİ TANIMI: Tür Bukalemunu

BİLİNMESİ GEREKENLER: 40 yıllık kariyerinde, sadece dönemin ünlü oyuncularıyla (John Wayne, Cary Grant, Marilyn Monroe, Humphrey Bogart vs.) çalışarak değil, her türe aynı ustalıklı el atarak da Hollywood'un çok yönlü zanaatçısı olarak isim yaptı. Gangster filmleri (Scarface/Yaralı Yüz), screwball komedileri (His Girl Friday/Cuma Kızı), western'ler (Red River/Kızıl Nehir, Rio Bravo), müzikaller (Erkekler Sarışınları Sever) ve sert "pulp fiction"lar (Büyük Uyku) yönetti. Hawks bu geniş yelpazeye rağmen konular ve üslup (sıkıntı vermeyen kamera hareketleri, üst üste binen diyaloglar) konusunda tutarlılığını korudu. 1950'lerin Fransız auteur eleştirmenlerince tekrar keşfedilen Hawks'tan etkilenen günümüz yönetmenleri John Carpenter ("Assault On Precinct 13", "Rio Bravo"nun şehirde geçen bir versiyonu) ve dağınık "The Driver" filminin her karesi Hawks kokan Walter Hill.

GÖRÜLMESİ GEREKENLER: Cary Grant, Katharine Hepburn ve filme ismini veren "bebek" leopar üçgeni arasında geçen, hızlı, sert, keskin komedi "Bringing Up Baby-Tehlikeli Bebek" (1938) Hawks'ın screwball farsına bakış açısını temsil ederken, "Melekler Kanatlı Olur" (1939) da Hawks anlatımının bütün belirleyici öğelerini kullanır: bildiğini okuyan bir kahraman (bir kez daha Grant), iki haşin kadın kahraman (Jean Arthur, Rita Hayworth), naif oyunculuk ve klostrofobik bir mekan (Güney Amerika'da bir bar).

STANLEY KUBRICK (1928-)

KÖKENİ: ABD ama 1961'den beri filmlerini İngiltere'de çevirdi.

MESLEKİ TANIMI: Kontrol Manyağı

BİLİNMESİ GEREKENLER: Aslen fotoğrafçı olan Amerikalı yönetmen, "Killer's Kiss", "The Killing-Son Darbe" ve epik filmler "Zafer Yolları" ile "Spartaküs" adını duyurdu. Daha sonra da "entellektüel korkunun ustası" olarak anılıyor. Bu lakabının kanıtları kabus gibi nükleer korku komedisi "Dr. Strangelove", "2001: Bir Uzay Macerası", vahşi anarşi ile vahşi kanunun çarpıştığı "Otomatik Portakal", absürd ve kanlı "Barry Lyndon" ile "Full Metal Jacket" ve Stephen King uyarlaması "The Shining"... Çoğu faşizan ortamlarda geçen ve dizginlenmeyen ilkel şiddet üzerine kurulu hikayeler. Sık sık inzivada yaşayan adam olarak portre edilen Kubrick'in filmlerinin konuları kişiliğinde de şekil buluyor: çalışanlarından birine Jack Nicholson'ın "The Shining"de tekrarladığı cümleyi 200 sayfa boyunca yazdırıyor; büyük figüran ordularını organize ediyor ve en yanlış anlaşılabilir filmi olan "Otomatik Portakal"ı sinemalardan geri çekiyor.

GÖRÜLMESİ GEREKENLER: Tartışmasız "2001: Uzay Macerası" (1968)... Ender rastlanan, karmaşık ve kapkaranlık bir film olduğu için "Otomatik Portakal" (1971). Bir de "Shining"...

MICHAEL POWELL

KÖKENİ: İngiltere.

MESLEKİ TANIMI: Büyüleyici Technicolor Rüyagemisi

BİLİNMESİ GEREKENLER: Powell'ın hayalgücü, orijinal ve macera ruhlu filmleri, İngiliz filmlerinin çoğunun dar görüşlü gerçekçiliği ile tamamen çatışır. Powell senaryo yazarı Emeric Pressburger ile efsanevi ortaklığı sırasında hemen herkesi etkisine alan espri anlayışıyla dikkat çeken bir dizi zeka dolu film yönetti: "A Matter Of Life And Death"de bir Kraliyet Hava Kuvvetleri pilotunun öldükten sonra siyah-beyaz bir cennet ile muhteşem bir Technicolor dünya arasında gidip gelişini anlattı. "The Life And Death Of Colonel Blimp" ise savaş dönemi İngilteresinin öylesine yıkıcı bir tablosunu çizdi ki Winston Churchill filmin gösterime girmemesi için elinden geleni ardına koymadı. Diğer Powell başyapıtlarından bazıları "Black Narcissus" (bu film için bir stüdyoya dev Himalaya Dağları maketi yaptırmıştı), "A Canterbury Tale" ve "The Tales Of Hoffman". Powell'ın tarzı 1970'lerde genç Amerikalı yeteneklerce tekrar keşfedildi. De Palma, yönetmenliği seçmesine sebep olarak "The Red Shoes-Kırmızı Pabuçlar"ı gösterir. Coppola ise Powell'a 1981 yılında Zoetrope stüdyosunda kadrolu yönetmen olarak iş vermişti.

MUTLAKA GÖRÜLMELİ: Dans ile filmin şaşırtıcı dışavurumcu bir karışımı olan "Kırmızı Pabuçlar" (1948); Pressburger olmadan yaptığı, kamerasıyla kurbanlarının ölüm anını çeken psikopat bir katilin hikayesini anlattığı "Röntgenci Tom" (1960).

BILLY WILDER (1906-)

UYRUĞU: Avusturya doğumlu. 1933'den itibaren Hollywood'da çalışmaya başladı.

MESLEKİ TANIMI: Keyfe Keder Veren Adam

BİLİNMESİ GEREKENLER: Amerikan yaşamının daha ziyade keyifsiz yönlerine acı ve alaycı bir gözle yaklaşan Billy Wilder, Hollywood'u daha yetişkin ve ciddi konularla ilgili filmler yapmaya zorlamak konusunda önemli bir rol oynadı. Canlı ama iğneleyici komediler (Bazıları Sıcak Sever, The Apartment) ile hisleri köreltici dramlar (Çifte Tazminat, Ace In The Hole, Sunset Bulvarı gibi kara filmler) arasında hiç zorlanmadan gidip gelebilen Wilder'ın edebi filmleri, Amerikan kültürünün alt yapısını (kendini beğenmişlikten kaynaklanan başıboşluk, alkolizm, materyalizm), Hollywood ihtişamına enjekte etti ama bunu akıllıca, nükteyle, enerjiyle ve Jack Lemmon, Walther Matthau, Shirley MacLaine ve Marilyn Monroe gibi sevilen oyuncularla tatlı tatlı yaptı.

GÖRÜLMESİ GEREKENLER: Sevgililer Günü katliamı, elbiseli iki maço oyuncu ve Marilyn Monroe'nun en seksi hali etrafında gelişen sıkı dokulu Hollywood komedisi "Bazıları Sıcak Sever" (1959). Bir tabloid hikayesi çıkarabilmek için göçük altında kalan bir kurbanın kurtarılmasını geciktiren ne yapacağını şaşırmış gazetecinin (Kirk Douglas) öyküsü üzerine kurulu iğneleyici bir hiciv olan "Ace In The Hole/Büyük Karnaval" (1951).

JOEL COEN (1955-)

UYRUĞU: ABD

MESLEKİ TANIMI: Dahi Çocuk

BİLİNMESİ GEREKENLER: Coen kardeşler film çekerken her şeyi beraber yaptıkları için jenerikte yer alan "Bir ... Film" tanımlaması aslında biraz keyfi kaçıyor (aynı şey "Barton Fink" ve "Fargo" filmlerini beraber kurgulayarak jeneriğe kurgu sorumlusu olarak Roderick Jaynes takma ismini uygun görmeleri için de söylenebilir). Buna rağmen son dönem yönetmenler arasında istikrarlı olarak etkili filmler yapmak konusunda rakip tanımayan Joel Coen yönetmenliği daha sofistike düzlemlere getirdi. "The Evil Dead"de Sam Raimi'nin kurgucu asistanı olarak çalışan Coen, "uçan" kaydırmalar, aşırı gerçek duyarlılık ve kara komik dokunuşlar gibi üslup konusundaki hünelerini eski işverenine borçlu ama, ister delişmen komediler ("Raising Arizona") ister

gangster hikayeleri olsun ("Miller's Crossing") türleri daha daha olgun ve zekice ele alarak bu özellikleri desteklemiştir. Ayrıca "The Hudsucker Proxy"de daha önceki filmlerde açıkça anlaşılmayan düz komedi yapma konusundaki yeteneğini de ortaya koydu.

MUTLAKA GÖRÜLMELİ: Kara film "Blood Simple" (1984), Coen'lerin türleri birbirine karıştırma konusundaki yaklaşımına örnek teşkil ediyor. Bunun yanı sıra konuda önceden tahmin edilmesi güç sapmalar, çok iyi oyunculuklar ve birkaç muhteşem film anı için kaçırılmamalı. "Fargo" (1996), Coen'lerin en belirleyici özelliklerinden biri olan dehşet verici konularla komiği harmanlama işine bir de filmleri için alışılmışın dışında olan bir duygusal varlık, Frances McDormand'ın canlandırdığı hamile şerif Marge Guderson'ı kattı.

DAVID LYNCH (1946-)

UYRUĞU: ABD

MESLEKİ TANIMI: Her Şeyiyle Amerikalı Garip Adam

BİLİNMESİ GEREKENLER: David Lynch Amerikan filmleri arasında bir nazarlık, bir avangard; mainstream zevkleri "tatmin etmek" için zaman zaman sınırı tuhaf biçimlerde aşan bir olağandı. Alışıl gelmiş türlerden -bilim kurgu (Dune), yol filmleri (Wild At Heart) ve televizyon soap opera'ları (İkiz Tepeler)- yola çıkan Lynch, bunları seks, şiddet ve tam anlamıyla hasta bir espri anlayışı ile ters yüz eder. Bu işteki işbirlikçileri ise düzenli olarak Laura Dern, Isabella Rossellini ve Kyle MacLachlan olur. Yönetmen "Fil Adam" ile Viktoryen bir kostüm filmine kalkıştı ve bu işin altından da başarıyla kalkmasını bildi. Lynch film yönetmenliğinin dışında da tam bir rönesans adamı olduğunu kanıtlayarak sanat sergileriyle, fotoğraf kitaplarıyla, Chris Isaac video klipleriyle ve Clavin Klein'in Obsession reklamlarıyla uğraşiyor.

GÖRÜLMESİ GEREKENLER: İzleyen herkesin, gördüğü en korkunç kabus olduğu konusunda hemfikir olduğu yönetmenin ilk filmi "Eraserhead" (1976) rahatsız edici soyut imgeleri (adet gören kümes hayvanları, feryat eden bir cenin) yine rahatsız edici ve abartılı ses efektleriyle desteklenmişti. "Blue Velvet-Mavi Kadife" (1986), Lynch'in, sapkın imgelemine iyi niyetli gibi görünen bir konuya da uygulayabileceğini gösterdi.

QUENTIN TARANTINO (1963-)

UYRUĞU: ABD

MESLEKİ TANIMI: Film Hastası Süperstar

BİLİNMESİ GEREKENLER: Eski video dükkanı katibi sevdiği filmlerdeki öğeleri diyalog yüklü, yıldız oyunculu yeni bir türde bir araya getirerek 90'lı yılların müstesna sinema siması haline geldi. Silahlı cool erkekler -siyah takım elbiseli olmaları tercih sebebi- en sevdiği imge. Pop kültürü gereksizlikleri ya da günlük alışkanlıklar üzerine serbest konuşmalar bir başka favorisi. Tarantino bütün senaryolarını kendi yönetmiyor. Bu işi arada sırada Tony Scott (True Romance), Oliver Stone (Katil Doğanlar) ve Robert Rodriguez (Günbatımından Şafağa) gibi başka yönetmenlere de bırakıyor ama malzemesinin görsel hareketliliğinin diyaloglarını gölgelemediğinde durumlarda daha etkili olduğunun da farkında. Kendi filmlerinin bu kadar başarılı olmasının sebebi de bu ("Ucuz Roman" bir şapka dolusu Oscar'a aday oldu). Tarantino karakterlere film sırasında göndermeler yaparak filmler arasında esprili bir devamlılık sağlamaktan zevk alıyor. Ayrıca nasıl oyuncu seçeceğini de çok iyi biliyor. "Ucuz Roman"dan önce kimse artık Travolta'yı hatırlamıyordu. Öte yanda Tarantino'nun da zayıf bir noktası var. O da oyuncu olma saplantısı.

GÖRÜLMESİ GEREKENLER: Keskin diyalogları, cool takım elbiseleri ve sayısız atfı için "Rezervuar Köpekleri" (1992), Altın Palmiye ödüllü "Pulp Fiction" (1995) ve "Jackie Brown" (1998).

FRITZ LANG (1890-1976)

UYRUĞU: Avusturya'da doğdu, Almanya'da çalıştı, 1935'de Hollywood'a taşındı.

MESLEKİ TANIMI: Herr Kasvet

BİLİNMESİ GEREKENLER: Alman sinemasının öncüsü, iç karartıcı suç, intikam, siyasi baskı ve şehir yabancılaşması alegorileri yönetti. Lang'ın güçlü resmetme yeteneği, şaşırtıcı prodüksiyon tasarımı ve dramatik ışıklandırmaları, "Destiny" ve Lang'ın ilk New York ziyaretinden esinlenerek çektiği, Brigitte Helm'in dişi bir robotu canlandırdığı fütüristik epik "Metropolis" gibi klasiklerinin yoğunluğunu artırdı. Alman sinema endüstrisindeki yeri o kadar sağlamdı ki onun yarı Musevi olduğundan habersiz olan Göbbels, Nazi partisi için filmler çekmesi için onu davet etti. Lang ABD'ye kaçtı. Anavatanındaki yönetimden öylesine iğreniyordu ki bir tek kelime bile Almanca konuşmayı reddetti. Hollywood'da verimi düştü ve ancak 50'li yıllarda "Rancho Notorious", "The Big Heat" ve "Şehir Uyrken" filmleriyle eski formuna kavuştu.

GÖRÜLMESİ GEREKENLER: Düsseldorf'ta bir çocuk katilinin aranmasını konu edinen ve baştan sona heyecan, tehdit ve korku yüklü "seri cinayeter işleyen katili ara" filmlerinin öncüsü olan ve aynı zamanda patlak gözlü Peter Lorre'yi de dünya sinema izleyicisiyle tanıştıran, gerçek bir hikayeye dayanan Lang'ın ilk sesli filmi "M" (1931). Lang'ın sinik bakış açısını mainstream Hollywood'a getiren, kişisel intikam üzerine kurulu gergin suç melodramı "Ölüm Korkusu" (1953).

RIDLEY SCOTT (1937-)

UYRUĞU: İngiltere ama bir Hollywood yönetmeni olduğuna hiç şüphe yok.

MESLEKİ TANIMI: Görsel Usta

BİLİNMESİ GEREKENLER: Prodüksiyon tasarımı konusundaki dahiyane fikirlerini (ilk işi 1960'larda BBC'de set tasarımcılığıydı) ve görsel efektlerini ticari kaygılı tür senaryolarında ve TV reklamlarında kullanmaya fazlasıyla hevesli gerçek bir hayalperest. Tarih (Harvey Keitel'li "The Duellists" ve dağınık epik "1492: Conquest Of Paradise"), fantezi (Legend), egzotik yabancı ülkeler (Black Rain), gelecek (Blade Runner) uzayda terör (Alien) ve Amerika'da kaçış (Thelma ve Louise) gibi konuların araştırmacısı."Ölü Ozanlar Derneği"nin denizde geçen versiyonu "Dostluk Denizi" çok ses getirmemesine karşın Scott, günümüz yönetmenlerinden birçoğundan daha hatırlanır imgeler yaratmıştır. Scott, yapımcı olarak da Mike Figgis'in yönetmenliğini yaptığı "The Browning Version" (1994) ile bir başarıya imza atmıştır.' (23)

DAVID LYNCH SİNEMASI**DAVID LYNCH KİMDİR?**

David Lynch 1946, Montana doğumludur. Babası Orman Hizmetleri'nde çalışan bir bilim adamı annesi ise ev hanımıdır. David Lynch'in kimi filmlerinde çocukluğunun geçtiği tarzda küçük kasabalara ("Mavi Kadife" veya "İkiz Tepeler") rastlamak mümkündür. Yönetmenin çocukluk yılları ile ilgili ilginç bir ayrıntıysa , annesinin ona asla boyama kitapları vermemesidir. Bu tutumuyla annesinin onu kurtardığını düşünen Lynch, boyama kitaplarının yaratıcılığı öldürdüğü fikrindedir. Sanata resim nedeniyle ilgi duymaya başlayan yönetmenin, en çok etkilendiğini söylediği iki ressam, Edward Hopper ve Francis Bacon'dır.

1963-1965 yılları arasında Wasington'da ki Cocoran Sanat Okulu ve Boston Müzesi Sanat Okulu'nda resim eğitimi almış ve 1965 yılında ise resimle uğraşmak amacıyla Avrupa'ya doğru yola çıkmıştır. Amacı Salzburg'da ekspresyonist ressam Oskar Kokoschka'nın yanında resim eğitimi almaktır. Ancak Avrupa'da geçecek 3 yıllık bir dönem planlayan Lynch, Paris'e ve Atina'ya gidip 15

gün içerisinde Amerikaya geri dönmüştür. Avrupa'da kalmamasının sebebini, "yapmak istediğim tarzda işler için orada hiçbir esin kaynağı yoktu" şeklinde açıklamıştır.

Virginia'nın Alexandria kasabasında çeşitli işler deneyen ancak hiçbirinde tutunamayan Lynch, en sonunda Pensilvanya'da ki Güzel Sanatlar Akademisi'ne yazılmış ve de akademide ki günleri Lynch tarzının oluşmasında büyük rol oynamıştır. Bu dönemde yaşadığı evin bulunduğu bölge de son derece ilginç bir atmosfere sahipmiş. "Kaldığım ev bir morgun karşı sokağındaydı. Hemen yanındaysa küçük bir lokanta vardı. Bu bölgenin yansıttığı harika bir ruh hali vardı. Fabrikalar, duman, küçük lokantalar, demiryolları, görebilceğiniz en garip karakterler ve en karanlık geceler. İnsanların yüzlerine kazınmış hikayeleri vardır. Morg'dan hamburgerciye doğru giderken son derece güçlü imgelerle karşılaştım; yara bantlarıyla tutturulmuş perdeler, kırık pencereleri kapatmak için tıktırılmış bez parçaları..."

Lynch akademideki günlerinde ilginç şeyler icat etmekten de geri kalmamıştır. Bunlardan bir tanesi elektrikli bir bilardo masası. Diğeri ise daktiloya dönüşebilen, mekanik kadınlardan oluşan seridir.

1967 yılı ise David Lynch için çok önemlidir. Akademiden mezun olan yönetmen, ilk kısa filmini çekme imkanı bulmuştur. Bu " Six Figures Getting Sick" adında ve 1 dakika uzunluğunda olan bir animasyondur. Film sadece kafası yanmakta olan bir grup insanın yanma görüntülerinden oluşmaktadır. Bu film Pensilvanya Güzel Sanatlar Akademisi'nden bir ödül kazanmıştır.

Ayrıca yönetmen aynı yıl ilk evliliğini gerçekleştirmiştir. Margaret Reavey ile olan erken evliliği ve oturmakta olduğu bölgenin şiddet dolu atmosferi nedeniyle yaşadığı korku ve paronaya Lynch'in "Eraserhead" i çekerken ki bir numaralı esin kaynağı olduğu söylenmektedir.

1968 yılında çektiği "The Alphabet" ile Amerikan Film Enstitüsü'nden para ödülü kazanan Lynch, böylece bir sonraki kısa filmi " The Grandmother" içinde bütçe bulmuştur.

Eşi ve kızı Jeniffer ile Los Angles'a yerleşen Lynch Amerikan Film Enstitüsü'nün ileri sinema programına kaydolmuş ve bir yandan da ilk uzun metrajlı filmi "Eraserhead"ın senaryosu üzerinde çalışmaya başlamıştır. Yönetmen, 1974 yılında çektiği dördüncü kısa filmi " The Amputee" ile deneysel sinemaya yönelik ilgisini sürdürmüş ayrıca aynı yıl içinde ilk eşinden de ayrılmıştır.

1977 yılında gösterime giren, "Eraserhead" David Lynch'in ilk dönem kısa filmlerindeki temalar ve görsel tarzın bir nevi genişletilmiş versiyonudur. Aile ve arkadaşlıklardan toplanan 10 bin dolarla çekilen film deneysel sinema denildiğinde ilk akla gelen örneklerden birisidir.

"Eraserhead" her ne kadar fazla sayıda izleyiciye ulaşmasa da dikkat çekmeyi başarmış ve akabinde David Lynch'e daha büyük bir proje için teklif gelmiştir. Mel Brooks, yürütücü yapımcılığını üstlendiği "Fil Adam"ı yönetmesi için Lynch'i uygun bulmuştur. Bu teklifi değerlendiren yönetmen, kendi tarzından fazla uzaklaşmadan, benzerine az rastlanır bir duyarlılıkla John Merrick'in gerçek hayat hikayesini sinemaya aktarmıştır. "Fil Adam" ile En İyi Yönetmen dalında Oscar'a aday gösterilen yönetmene daha sonra iki bilimkurgu filmi önerilmiştir. "Yıldız Savaşları" serisinin üçüncü bölümü olan "Jedi'nin Dönüşü" nü geri çeviren yönetmen, Frank Herbert uyarlaması "Dune" un üçüncü uzun metrajlı filmi olmasında karar kılmıştır. Yapımcıların istekleri, kitabın hayranlarının beklentileri arasında sıkışan Lynch, tam bir başarıya imza atamamıştır. David Lynch'in bir sonraki filmi en kişisel filmi olarak nitelendirdiği "Mavi Kadife" oldu. Etrafında yoğun tartışmalar koparılan film, çoğu eleştirmence postmodernist sinemanın başyapıtı ilan edilmiş ve akademi David Lynch'i ikinci kez En İyi Yönetmen dalında Oscar'a aday göstermiştir.

Yönetmenin 90'lı yıllara girişiyse iki büyük başarıyla birlikte olmuştur. Pembe dizi mantığını makaraya alan, televizyon tarihinin görüp görebileceği en iyi ve en garip dizilerden birisi olan "İkiz Tepeler" yayın hayatına başlamış ve dizi gösterildiği tüm ülkelerde olay yaratmıştır. Artık David Lynch dünyanın en ünlü yönetmenlerinden birisi olmuştur. Ayrıca aynı yıl yönetmenin beşinci uzun

metrajlı filmi olan "Vahşi Duygular" da Cannes'ta Altın Palmiye kazanmıştır.

"İkiz Tepeler" in yayından kaldırılması sonrası Lynch, "İkiz Tepeler: Ateş Benimle Yürür"ü yönetmiştir. 5 yıllık bir aradan sonra çıktığı ve yeni bir kuşağı, kendisine hayran bıraktığı "Kayıp Otoban" 1997'de gelmiştir. Seks, şiddet ve rahatsız edici imgelerden uzak; ama son derece Lynchvari bir film olan "The Straight Story"(1999) yoğun ilgi toplamıştır. Ve son olarak 2001 yılında adından bolca söz ettiren "Mulholland Drive"ı çeken yönetmen Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen ödülünü Joel Coen ile paylaşmıştır.

DAVID LYNCH FİLMOGRAFİSİ

ERASERHEAD (1977)

Sinema tarihinin en orjinal filmlerinden birisi olan film, David Lynch'in ilk uzun metraj filmidir. Dev makinelerin çalıştığı dumanlarla kaplı bir evrende geçen filmde Jack Nance'in canlandığı Henry Spencer'in özürkü kız arkadaşı olan Mary X'den (Charlotte Stewart) mutant bir çocuğu olur. Bu öykü etrafında ilerleyen film, 30 dakika boyunca Spencer'in kabusuna bizi davet eder. Filmde Henry Spencer evi terk eden kız arkadaşının öfkelerini bebeğini öldürerek dindirir. Bir sürü rahatsız edici imge, izleyicinin algısını allak bullak eden bir ses bandı ve siyah-beyaz görüntüleriyle, "Eraserhead" bir deneysel sinema başyapıtıdır. Filmde fantastik görüntüler çoğunluktadır.

David Lynch'in bu en zor filmi, yönetmenin en iyi filmlerindedir. Film yönetmenin sonraki filmlerine hazırlık sayılacak sekans ve görüntülerle doludur. Filmde hemen hemen hiç dialog yoktur. Görüntü ve ses efektleriyle seyirciyi bir akıntının içine çeken Lynch daha bu ilk uzun metraj filminde, şiddetin hayat olduğunu söyler ve karşımıza sık sık kaba şiddetin sergilendiği, iğrenç görüntüler çıkarır.

FİL ADAM (ELEPHANT MAN - 1986)

Sinema dünyasının hem en duygusal hem de anlattığı öyküye en mesafeli biyografilerinden birisidir. Film John Merrick'in gerçek yaşam öyküsünden uyarlanmıştır. David Lynch, Merrick'in hayatını eşine az rastlanır bir duyarlılıkla beyaz perdeye aktarmıştır.

"Film Adam", Lynch'in ilk büyük Hollywood projesidir. Bedeni aşırı biçim bozukluklarıyla dolu olan John Merrick(John Hurt), doktorunun(Anthony Hopkins) yardımıyla bir insan olmayı, daha doğrusu kendini bir insan gibi görmeyi öğrenir. İnsanların kendisinden dehşetle kaçtıkları, ürkmedikleri yerde alay ettikleri Merrick, filmin ilk yarım saatinin ardından yakın planda karşımıza maskesiz ve korkunç görüntüsüyle çıkar. Lynch, bu filmle, sanayi çağında kendine özgü bir yabancılaşma mitosunu yaratmıştır. Sanayi çağı makinelerle hayrandır, organik olan teknolojik alanın kusursuzluğu karşısında, hastalıklı olmakla aynı anlama geldiği için, film bu anlamda önemli bir yorum taşımaktadır.

"Filmin dünyası, geçen yüzyılın 80'li yıllarının Londra'sıdır. Birbirleriyle kaynaşması ve bağdaştırılması mümkün olmayan karışım elementlerinin kol gezdiği Victoria çağı İngiltere'sidir bu. Kolonyal feodalizm ile sanayi; proleter yoksulluk ile sınıfsal zenginlik; gelenek ile ilerleme; katı, ödünsüz ahlaki kurallar; püriten bir ahlak anlayışı ile öte yanda çözülmeye yüz tutmuş yapılar. Böyle bir dönemin içinde bulur kendini ucube; fil adam; bir yandan değişimden duyulan korku ve endişeyi, bir yandan da ona duyulan özlemi yansıtır; insanın kendine itiraf edemeyeceği bir açlıktır bu"(Peter W. Jansen)

Bu yüzyılın sonunda herkes toplumun dışına itilecektir; gerçekten tam doğmamış olan bu filmin kahramanı, öyle bir sanayi dünyasında insanı bekleyen kaderi önceden yaşar. Sanayinin kusursuz makineleri karşısında her organik doğum; aslında kusurlu eksik bir doğumdur çünkü.'

DUNE - (1984)

David Lynch'in en talihsiz filmidir. Frank Herbert'ın klasikleşmiş bilimkurgu romanından uyarlanan

film; büyük bütçe, gişe başarısı zorunluluğu, romanın hayranlarının beklentileri ve Lynch'in yaratıcılığı arasında kalmış bir çalışmadır. Yine de film, göz alıcı güzellikte set tasarımlarına, başarılı bir kostüm çalışmasına, parlak bir oyuncu kadrosuna ve garip bir atmosfere sahiptir. Lynch, Dune hakkında yorum yapmaktan zevk almıyor ve filmin televizyon için yapılan kurgusunu reddediyordu.

MAVİ KADİFE (BLUE VELVET - 1986)

David Lynch'i David Lynch yapan başyapıttır. Kimi eleştirmenlerce postmodern bir kabalık ve küstahlık olarak nitelendirilen Blue Velvet, görmek, bakmak üzerine kurulu dünyasını, görülenlerin, bakılanların gerçekliğinin ve düşselliğinin geçişgenliği ile beslenir.

'Blue Velvet'te, lise mezunu genç Jeffrey Beaumont, hastanede yatan babasının yerine kasabadaki dükkanı işletmek üzere, doğduğu kasaba olan Lumberton'a döner; babasını hastanede ziyaret ettikten sonra, bahçede kesik bir kulak bulur. Jeffrey müthiş bir heyecana kapılır, karşı koyamayacağı bir tutkuyla bu kulağın neyin nesi olduğunu ortaya çıkarmaya çalışacaktır. Jeffrey'nin merakından etkilenen kız arkadaşı Sandy de ona yardım eder. Sandy, Jeffrey'ye gece kulübünde şarkı söyleyen şarkıcı Dorothy Vallens'ten söz eder; kadının olup bitenle herhangi bir ilişkisi olma ihtimali vardır.

Blue Velvet'in eylemsel çatısı çeşitli düzlemlerde gelişir. Yeşil çimenlerin, huzur ve düş dünyasının hemen içinde Jeffrey'nin bulduğu kulak, Jeffrey'yi aslında yanı başındaki ve görünmez bir sınırla öteki'nden ayrılmış, şiddet ve kötünün dünyasına çağıran bir kod; hem de, oraya açılan bir kapı gibidir. Sonuçta en azından olgunlaşmış, büyümüş olacaktır Jeffrey; hayatı, kötülüğü, cinselliği tanırken, cehennemi de tanıyarak.

"Mavi Kadife", mavi bir sinemadır. Yasak cinselliğe bir bakıştır bir yandan. Mavi, özlemin rengidir. Uzakların, mavi denizin ve göğün, dağların. Kutsal figürlerinde çoğu zaman renkleri mavidir. Jenerikten sonra açılan mavi perde, karşımıza mavi bir gök, beyaz bahçe çiti ve kırmızı güller çıkarır: Amerika'nın rengini. Ancak bu üç rengin birlikteliği, sadece filmin başında ve sonunda korunabilir. Filmin başında bir yerlerde Jeffrey, Sandy'i okuldan, koltukları beyaz, kırmızı bir arabayla alır. Henüz mavi renk bulaşmamıştır ona; ya da hayatın mavisini eksiktir: Gecenin rengi. "Kadife" para, servet, zenginlik anlamına da gelir. "Mavi Kadife", gece kazanılan paradır; acılarla ve cinsellik kullanılarak kazanılan para.'

Tam idrakı için birden fazla izlenmesi gereken film Lynch'in adının daha çok yayılmasında büyük rol oynamıştır. Artık Lynch usta yönetmenler arasındaki ismini sağlamlaştırmış ve Lynchvari denen üslubunun seyirciler üstündeki yerini de pekiştirmiştir.

VAHŞİ DUYGULAR (WILD AT HEART-1990)

Tartışılmaz yönetmenin en komik filmidir. Ayrıca en iyilerinden de bir tanesidir. Yönetmenin bu filmde ki oyuncu seçimi de dört dörtlüktür. Wild at Heart içine dalındığında bir kere daha asla

masumiyetine geri dönmeyecek olan cehennemin resmi gibidir. Jenerikle birlikte bir kibritle başlayıp bütün bir perdeyi, cayır cayır yanma sesleriyle saran alevler, film boyunca Lynch sinemasının en güçlü simgesi olarak karşımıza çıkar. Daha filmin ilk sekansında Sailor (Nicholas Cage) , dans salonundan çıkışında, merdivenlerde sevgilisinin annesinin üzerine yolladığı katilin saldırısına uğrar; adamı korkunç bir şekilde döver; yerlere, duvara çarpıp öldürür, o bunu yaparken fonda Powermad grubunun, klostrofobik speed, metal müziği çalmakta; Sailor'ın sevgilisinin merdivenin başında attığı çığlıklar; dehşetin dozunu yükseltmektedir.

David Lynch, "Wild at Heart" ta iki insanın birbirini delice sevmesi gibi klasik öyküyü kullanır. Bu iki insan birbirini öylesine sevmektedir ki, birbirini kişi olarak yitirmeye başlarlar. Hareketleri, davranış ve sözleri onlardan koptukça kopacak kadar severler birbirlerini; sonunda tamamen yalanın içine dolanıp kalırlar; artık sadece dünyadan değil birbirlerinden de uzaklaşacak kadar yalanın

içindedirler; geriye sadece sözleri kalır; kendi kendilerine konuşurken ki sözleri. Aşk gider, davranış kalır.'

Tüm karakterleri ve birbirinden garip, komik olayları serbest bir, "Oz Büyücüsü" uyarlamasında bir araya getiriyor David Lynch. Seks ve şiddetin dozuysa bir hayli yüksek. Cannes Film Festivali'nde de Altın Palmiye kazanan film Lynchvari komedinin de hiç fena olmadığını seyircilerine ispatlamıştır.

İKİZ TEPELER: ATEŞ BENİMLE YÜRÜR (TWIN PEAKS-1992)

"Eraserhead"den sonra içine girilmesi en zor David Lynch filmidir. Televizyon tarihinin en büyük olaylarından olan "İkiz Tepeler" dizisinin yayından kaldırıldıktan sonra, yönetmen bu filmle dizinin hayranlarının imdadına yetişmişti. Laura Palmer'in öldürülmesinden önceki bir haftayı anlatan film, büyük çoğunlukla dizinin hayranlarına hitap etmektedir.

'Twin Peaks, filmin girişindeki kurgularla, insanın doğaya anlamlı ve mantıklı müdahalesinin bir mitos olduğunu anlatır bize ve bu mitosun inşasını yıkar. Çünkü birbirleriyle ilintilenmiş bu görüntüler de eksik olan şey insandır. Lynch'in yıkmaya çalıştığı bu mitos, insan ile doğayı barışık, insanı aktif, düzenleyici bir özne olarak görür, insanı yeniden doğaya sokarak çelişkiyi çömüş görünür; insanın doğanın göbeğinde ortaya çıkmasıyla aşılır popüler sinemada bu çelişki. "Twin Peaks"te doğa-insan çelişkisiyle yeniden karşı karşıya geliriz. Hareketsiz bir manzara görüntüsünün ardından bir şelaleyle karşılaşırız. Ardından içinde ağaç gövdeleri ışıldayan bir nehir görürüz. Sanki kan karışmıştır suya. Nehir, açık kırmızı, morumsu bir renkte akmaktadır. Nehrin kıyısında insanlar vardır; derken Laura Palmer'in cesedi bulunur. Dizinin girişindeki büyülenmiş, lanetlenmiş bu manzara görüntüleri bir kadının bedenini betimliyorlarsa; sekiz planda sunulan giriş, bir üreme ve doğumun öyküsünden başka bir şey olamaz. ancak bu doğumun sonunda, ortaya çıkan bir ölüdür...'

KAYIP OTOBAN (LOST HIGHWAY-1997)

"Lost Highway", ya da Türkiye'de gösterildiği adıyla "Kayıp Otoban", Lynch'in önceki filmlerinin estetik ve anlatıcı yapısına bir geri dönüş, ama bundan da öteye yeni bir düzleme giriştir. "Kayıp Otoban", görüntülerin sunduğu hikayeyi anlamlandırmaya boşuna uğraştığımız izlenimi verir ilk bakışta; karşımızda üst üste binmiş görüntüler vardır ve her bir görüntü düzlemi belki ayrı, kendine ait bir öykü anlatmaktadır.

'Bir sabah erken, Los Angeles'ı andıran, adı verilmeyecek bir megapolde saksafoncu Fred Madison banliyödeki evinin diafonundan "Dick Laurant öldü" diye gizemli, anlamsız bir söz duyar. Mesajı kimin söylediğini görmek için girişe gittiğinde, kapının önünde evinin dışarıdan çekilmiş bir video kasetini bulur. Ertesi sabah, kendisini güzel, ama soğuk ve resmi tavırlı, esmer karısı Renee'yle yatarken gösteren, evinin içinden çekilmiş kısa bir filmin olduğu bir video kasetibırakılır. Madisonlar polisi ararlar, ama polis bir açıklama yapmaz. Başarısız sevişmelerinden Fred'in yarı yarıya iktidarsız olduğunu, Renee'yi cinsel yönden tatmin edemediğini anlarız. Renee, Fred'i Andy 'nin verdiği bir partiye götürür, karanlık bir karakterdir Andy; solgun, ölü gibi bir gizemli adam Fred'e telkinde bulunur, Fred'i evinde gördüğünü iddia etmekle kalmaz, şu anda evde olduğunu da iddia eder. Bir cep telefonu çıkarır, evi arar, partide yanında dururken evindeki telefonu açan gizemli adamla konuşan Fred'de bunun doğru olduğunu anlar. Bir sonraki video kaseti, yataklarında Renee'nin cesedinin yanında duran Fred'i gösterir. Karısını öldürmekten hüküm giyen Fred garip baş ağrılarından muzdariptir ve hapiste büsbütün başka bir kişiye, Pete Dayton adında genç bir tamirciye dönüşür.'

Olayların bu gelişmeden sonra ikili bir dizgide yürüdüğü ve izleyicilerin kafasını allak bullak eden sahnelerle bezeli olan "Kayıp Otoban" belkide Lynch filmlerinin en karmaşığı fakat akıllarda da en çok yer edenidir.

THE STRAIGHT STORY(1999)

The Straight Story ile, oldukça farklı bir Lynch var karşımızda. Film, Amerika'nın güney batısından kuzey doğusuna yapılan bir yolculuğu anlatıyor. Amerika'nın Laurens Bölgesi'ne ait Iowa adlı küçük bir kasabadan komşu eyalet sınırındaki Wisconsin'e uzanan bir yolculuk. 73 yaşındaki Alvin Straight'i (Richard Farnsworth) 10 yıl önce kavga ederek yolları ayrılan kardeşi Lyne'nin (Harry Dean Stanton) hastalık haberi yollara düşürür. Yaşlı kurt yıllar öncesinin küskünlüğüne nokta koymak, kardeşini ziyaret edip barışmak amacıyla ve bir çim biçme makinası ile -tüm uyarıları kulak arkasına iterek- uzun yolculuğuna başlar. Çim biçme makinası ile yapılan bu uzun yolculuk, yola yayan çıkmak gibi bir şeydir. Diğer yandan böylesine bir maceraya gözü kapalı atlayabilmek için Alvin oldukça yaşlı ve hastadır. Ancak, yürek olarak Alvin hala dik kafalı, "öncü ruhlu", çetin cevizdir. Çim biçme makinasının adım temposu ile mısır tarlalarına dalan Alvin, doğayı keşfeder. 73 yıldır iç içe yaşadığı doğayı hiç farketmemiştir! Şimdi ise, gördüğü her 'manzara' onu içine çekmektedir. Akşam kızıllığında ağaçları sıyırıp geçen kamera ve nefis bir müzik eşliğinde, Lynch, doğayı yaşlı adamla birlikte anlamaya ve onun yaşadıklarını duyumsamaya çalışıyor.

Olaf Schneekloth tarafından Londra'da David Lynch ile yapılan söyleşi:

'Schneekloth: Bugüne kadar yaptığınız filmler daha çok kasvetli ve garip filmlerdi, ama "The Straight Story" bunlardan çok farklı. Sizi böyle bir film yapmaya iten şey nedir?

Lynch: Filmin öyküsünü çok sevdim. Böyle bir öykü yakalarsam gene aynısını yaparım.

Schneekloth: Bu olaydan, yani öyküden nasıl haberdar oldunuz?

Lynch: Mary Sweeney (prodüktör, bu filmin senaryo yazarı ve Lynch'in hayat arkadaşı) 1994 yılında New York Times'da haberi okumuş ve öyküden çok etkilenmiş. 4 yıl sonra film hakkını elde edince konu üzerine dökümanlar bulup yazmaya başladı. Aynı zamanda Alvin'in ailesiyle, çevresindeki ve yolculuk sırasında karşılaştığı insanlarla görüştü.

Schneekloth: Film gerçek bir duygulanımı anlatıyor. Bunun sizin için önemi neydi?

Lynch: Evet. Öncelikle, Alvin Straight ve onun nedenlerini, daha doğrusu onu bu uzun yolculuğa çeken nedenleri sevdim ve konu bu biçimi ile hoşuma gitti. Filmde, 'duygulanım' dediğiniz şeyi sık sık vurguladım. Beni çeken oldukça küçük, kolay ve düz bir öyküyü, bir olayı anlatmak oldu.

Schneekloth: Alvin Straight'i bireysel olarak tanıdınız mı?

Lynch: Hayır. Ben bu projeye başladığımda o ölmüştü (1996). Ama sanırım yazar John Roach bir kez telefonla görüşmüş.

Schneekloth: Alvin gerçekten bu yolculuğu bu şekilde mi yapmış?

Lynch: Şimdi bir öykü yazılırken, elbette, bazı şeyler eklenir ya da çıkarılır veya yorumlanır. Böylece, bir film kendi gerçekliğini oluşturur. Burada gerçekliğe bütünüyle sadık kalınıp kalınmadığı önemli değildir. Önemli olan öyküye temelinde sadık kalmaktır.

Schneekloth: Filmin bir sahnesinde Alvin, "en kötüsü yaşlanmak" diyor...

Lynch: Orada hatırladığı, bir zamanlar genç olduğudur.

Schneekloth: Siz yaşlanmayı nasıl görüyorsunuz?

Lynch: Şimdi, yaşlanmaya karşı yapılabilecek bir şey yok. Tabii burada alternatifi daha kötü denebilir. Ama yapılabilecek olan en iyi şey uyum sağlamak. Yalnız insan aynaya bakıp korkuya kapılabilir. Buradan hareketle de herkes kendi adına tamamıyla yaşlanmaz ve insan hep aynı kişiden yani genç olduğu varsayımından konuşur.

Schneekloth: Aynen Alvin gibi, değil mi? Meselâ, çok zor yürüyebilmesine ve görebilmesine rağmen, "İnsan ne yapmak istiyorsa onu yapmalıdır"ı şiar edinmiş kendine...

Lynch: Evet, öyle. O bir isyankâr, aynen James Dean gibi. Eski, yaşlı bir kovboy olduğunu da söyleyebiliriz. Aslında bu filmde bir stil var; Alvin'in yalnızca ata binmediği sade bir Western gibi.

Schneekloth: At değil ama bir çim biçme makinesi. Bu da, nasıl söylemeli, tipik David Lynch filminde olabilir ancak.

Lynch: Evet, eğer öyle olmasaydı herhalde kötü olurdu!

Schneekloth: Size atfedilen "tuhaf şeylerin kralı" deyiminden rahatsız oluyor musunuz?

Lynch: Bir imaj, bütün bir resimden yalnızca bir bölümü, bir ayrıntıyı gösterir. Bu tip

iddialı manşetler sadece ilgi uyandırabilir, o kadar.

Schneekloth: Aslı nedir sizin için söylenenlerin? Sözde siz garip şeyler biriktirmişsiniz. Bunlardan biri de kavanozda özenle sakladığınız bir rahimmiş.

Lynch: Ben böyle şeyler biriktirmiyorum, ama Raffaella De Laurentiis (Dune'nin Prodüktörü ve aynı zamanda Dino De Laurentiis'in kızı) alınmak zorunda kalan kendi rahmini bana gönderdi. Tabii, bunun benim hoşuma gideceğini düşünmüş olmalı.

Gerçekten buna sevindim, ama rahmin gerçek sahibi hâlâ o.

Schneekloth: Teşekkürler bu sohbet için. '

MULHOLLAND DRIVE (2001)

Bir araba kazası geçirdikten sonra hafızasını kaybetmiş bir durumda çevredeki evlerden birine sığınan ve kendisini duvardaki posterden ilhamla Rita diye tanıtan bir kadınla onu himayesine alan yıldız adayı Betty Elms arasında gelişen bir dizi olayla başlıyor film. Çantasında mavi bir anahtar ve bir tomar dolar olan Rita'nın kim olduğunu bulmasına yardım eden Betty bir yandan da bir filmin seçmelerine hazırlanıyor. Bu arada genç yönetmen Adam filminde Camilla Rhodes adlı bir kızı oynatması için yapımcılar ve para babaları tarafından zorlanıyor. Rita 'Diana Selvyn' ismini bir yerlerden hatırladığına karar verince Betty ve Rita aynı ismi taşıyan birinin evine gidiyorlar ve cesediyle karşılaşıyorlar. Yine Rita'nın gel-git'li hafızasının dayatmasıyla gece yarısı sahnelenen bir tiyatroyu izlemeye gidiyor ikili. Bu sahne filmin kalbini oluşturan ve

aslında Lynch'in söylemek istediğini söylediği sahne. Herhangi bir oyun sergilemeyen tiyatro kumpanyasının tek yaptığı bu sahnede her şeyin önceden kaydedildiğini ve gerçekte o anda hiçbir orkestranın çalmadığını ve hiç kimsenin şarkı söylemediğini ispatlamak oluyor. Mavi anahtarın mavi kutusu da burada ortaya çıkıyor ve her şey değişiyor. Buraya kadar seyrettiğimiz film içinde bir film olabilir mi? Ya da o ana kadar gülümseyişi, kendine güveni ve büyük umutları ile bir sit- com karakteri kadar boyutsuz ve yapay duran Betty Elms bundan sonra izleyeceğimiz, zavallı, başarısız figüran Diane Selvyn'in rüyası mıydı? Her ikisi de olabilir. Lynch bu iki ihtimale hatta üzerinde düşünüldükçe çoğaltılacak çeşitli olasılıklara bile yakın duruyor. İzleyici, hikayenin olay, karakter ve nesnelere hakkında yapacağı yorumlarla anlamlanacağı ya da arap saçına döneceği, çoktan seçmeli neden-sonuç ilişkileriyle karşı karşıya kalmaktan kendini kurtaramıyor.

David Lynch'in filmin DVDsine koyduğu kullanım kılavuzu:

- 1) Filmin başını çok dikkatli izleyin çünkü iki önemli ipucu, daha filmin giriş yazıları bile tamamlanmadan veriliyor.
- 2) Kırmızı lamba süslerinin ortaya çıktığı yerlere ve zamana çok dikkat edin.
- 3) Adam Kershner'in oyuncu seçtiği filmin adına dikkat edin ve ne zaman tekrar kullanıldığını takip edin.
- 4) Kazanın meydana geldiği yere çok dikkat edin.
- 5) Kim, kime neden anahtar veriyor ?
- 6) Kıyafetlere, kül tablasına ve kahve dolu fincana çok dikkat edin.
- 7) "Silencio" isimli klüpte kim dikkat çekmeye uğraşılıyor ? Burada ne hissedilebiliyor, ne gözlemleniyor ve ne kazanılabiliyor ?
- 8) Camilla için sadece yeteneği yeterli mi ?
- 9) "Winkies" in arkasında bulunan adamın çevresinde olanlara dikkat edin.
- 10) Ruth Yenge nerde?

DAVID LYNCH MÜZİKLERİ

"Ses ile görüntünün zaman içindeki akışı büyümlü bir şeydir; ve ses birçok şeyi gerçekleştirebilir. Bir sahneye doğru ses ile girerseniz, siz sahneyi gözünüz ve kulağınızla algılamadan ses tamamıyla yeni bir dünyanın kapılarını açar. Siz ulaşmadan "orada" bekler sizi. Bütün için en kritik olan ise budur. Bu bir çeşit etki-tepki'dir. Akıp giden her şeyin farkına varmazsınız ilerledikçe etkilere karşı

tepkinizi gösterirsiniz. Her defasında ayrı bir tecrübedir bir filmin karşısında oturmak."

David Lynch'e ait olan bu sözler, filmlerinin ayrılmaz bir bileşeni olarak yer alan müzik konusunda bir anahtardır. Son filminde David Lynch film yaratma sürecinde müziğin kullanımına dair ustalığını bir kez daha gösteriyor. Kadim dostu Angelo Badalamenti ile birlikte Amerikan Film Noir'ın köklerine dönen Lynch'in çalışması Badalamenti'nin elinden çıkan ses-sahneleri ile daha da güçlü ve çoğu zaman olduğu gibi sınırları zorluyor. Filmde Badalamenti'nin besteci olmanın yanında bir de rolü vardır.

David Lynch filmlerinde müziğin önemli olmasının ötesinde, caz müziğine meraklı olan zaman zaman da filmlerinin müzikleri için söz yazarlığı, besteci olarak katkıda bulunan yönetmen çoğu zaman şarkıcı ve müzisyenleri de filmlerinde oynatıyor. Örneğin, Sting "Dune", Chris Isaak ve David Bowie -"İkiz Tepeler":Ateş Benimle Yürür", Henry Rollins ve Marilyn Manson - "Kayıp Otoban" bkz. Özel Dosya"). Ayrıca Massive Attack'ın "Unfinished Sympathy" video klibi Lynch'in yönettiği klipler arasındadır.

Badalamenti'nin müziği, bir tondan bir diğerine geçiyor, ve David Lynch'in seçkin ses kullanımı filmin atmosferine katkıda bulunuyor; serinletici ve duyguları okşayıcı bir tarzda. Lynch'in "otomatik yazım" ve cevaplanmamış sorularının bolluğuna rağmen, filmleri sürrealist bir film kılığında ve çok dikkatli kotarılmış Kara Filmlere örnek teşkil ediyor. Ve zalimce insan kullanmayı, kıskançlığı ve nefrete dönen bir aşkı müziğin ve sesin derin kullanımıyla pekiştiriyor.

Çek Kinorevue dergisinin Badalamenti ile yaptığı söyleşi:

KINOREVUE: Birkaç dakika önce David Lynch bize Prag'ın havasında yaptığınızı müziği etkileyen bir şeyler olduğunu söyledi. Siz de aynı duyguları hissediyor musunuz?

ANGELO BADALAMENTI: 1985'de Blue Velvet filmi için müzik yaparken benzer duygular hissetmişim. O zaman Prag çok karanlıktı, Alcron Otel'inden karanlık caddelere, kemerlere, her bir yandaki önleri çerçöple dolu karanlık binalara doğru yürüdük. Tuhaf bir dünyanın içine girmiştik, stüdyoya girdiğimizde herkes sessizce duruyordu. David ve ben her gün buraya kontrbas çalmak üzere gelen ve enstrümanlarının bayoneti ile yerde delik açmış olan o kontrbasçıları asla unutmuyoruz. Bu olay beni büyülemişti. Sonra çalmaya başladılar ve mükemmeldiler. Müziğimizdeki karanlığı anlamışlardı. Harika müzisyenlerdi ve o andan itibaren kendimizi evimizde gibi hissettik. Blue Velvet'tan sonra 'The City Of Lost Children', 'Stranger's Comfort', sanırım birkaç tane daha var, gibi filmlere müzik yapmak için altı kere buraya geldim. Ama en mükemmel atmosferi, Lynch'in 'The Lost Highway' müzikleri üzerinde çalışırken hissettim. Şimdiye kadar yaptığım en iyi müzik.

KINOREVUE: Peki orkestra şefiyle çalışmanız nasıl oldu?

ANGELO BADALAMENTI: Bu çok önemli. İyi bir arkadaşım olan Stepan Konicek konusunda en iyisi. Harika bir insan ve orkestra ile nasıl çalışması gerektiğini bilen birinci sınıf bir müzisyen. Hiçbir zaman beni hayal kırıklığına uğratmadı. Amerika'dakinden farklı olan düşünme şekline ve duyarlılıklarına alışmam uzun zaman aldı. İletişim kurmak çok daha zordu ama şimdi hemen hemen Çekler gibi düşünebiliyorum ve bundan çok memnunum.

KINOREVUE: David Lynch ile olan çalışmalarınızdan biraz daha bahseder misiniz?

ANGELO BADALAMENTI: David müziği mükemmel duyar ve ne istediğini çok iyi bilir. Son kararı verebilecek olan nadir birkaç yönetmenden biridir. Müzik yapımcısı için bu çok önemlidir. David için benim ikinci eşim diyebilirim. Yanlış anlamayın her

ikimiz de normaliz ve benim çok güzel bir eşim var ama bu uzun süreli arkadaşlığımızın bir sonucu. O bana bakar, ben ona bakarım, bir kelime söyler, ben de söylerim ve her ikimiz de o an ne olup bittiğini anlarız. 'Blue Velvet' filmi üzerinde çalışmak üzere tanıştığımız 1985'den beri arkadaşlığımız devam ediyor. O zamandan beri her filminin müziklerini ben yaptım.

KINOREVUE: Çalışırken sizi yeterince özgür bırakıyor mu?

ANGELO BADALAMENTI: Evet. David kendisi müzik yapmıyor sadece bana, beni soyut bir dünyaya götür, karanlık, gizemli, acı dolu, tatlı veya trajik güzel olsun, gibi sözler söyler. Benim onun bu sözcüklerini müziğe çevirmem gerekiyor. Her zaman ona, doğru sıfatları kullanırsa işin çok daha basit olacağını söylerim. Müzik diliyle konuşmak çok zordur. Ne söyleyebilirsiniz ki? Yavaş, hızlı, yüksek, boğuk... Ama David Lynch'le çalışmak biraz daha farklı. Onu anlıyorum ve onun dünyası için benim müziğim doğru bir seçim.

KINOREVUE: Julee Cruise nasıl bir rol oynadı?

ANGELO BADALAMENTI: Julee çok yetenekli. David, Blue Velvet filmi için melekler gibi şarkı söyleyen bir kız bulmamı istedi. O zamanlar New York'daki müzik gösterimde Julee koroda söylüyordu. E. Norman gibi etkili boğuk bir sesi ve harika müzik kulağı var. Sesini alçalttı ve yavaşça 'Mysteries of Love' şarkısını söyledi. David çok beğendi ve bu beraber çalışmamızın başlangıcı oldu.

KINOREVUE: Lynch filmine müzik yaparken, filmdeki öyküyü takip ediyor musunuz?

ANGELO BADALAMENTI: David ile müzik yapmak inanılmaz güzel. Önce beni telefonla arar ve başlar. Merhaba, bir fikrim var. Lost Highway, şöyle, böyle. Öykünün kurulacağı hayali dünyayı bana anlatır: çift kişilikli, gizemli ve böyle devam eder. Benzer şekilde müziğin türünü de tanımlar: çok soyut, çok karanlık, konuşmalar arkasında derinleşecek, yıkılmak üzere, güzel birşey ama karanlık. Düşünmeye başlarım. Bu arada David filmi tamamlar ve video kaset olarak ilk halini bana gönderir. Beraber filmi seyrederek ve belli sahneler, karakterler ve tavırları hakkında tartışırız. Tüm bunlardan sonra tek yapmam gereken müziği yapılandırmak için Prag'a gitmektir. 'Lost Highway'de müzisyenlerin daha iyi uyum sağlayabilmeleri için bazı yerlerde playback yaptırılmaması gerekmişti. Özellikle saksafon solo ve birkaç caz kompozisyonunda.

KINOREVUE: Çek ve Amerikalı müzisyenler arasında herhangi bir fark var mı?

ANGELO BADALAMENTI: Temel olarak yok. Her şeyi çok iyi yapıyorlar. David için hepsi aynı. Örneğin 'The City of Lost Children'daki Fransız müziği. İşbirliği gerçekten yüksek standartlarda. Hepsi profesyonel, sakın ve istekli. Onlarla çalışmayı gerçekten çok seviyorum.

KINOREVUE: Hangisi daha kolay? Kendi müziğinizi yapmak mı yoksa başkası için çalışmak mı?

ANGELO BADALAMENTI: Hemen hemen hiç bir fark yok. Zaten sadece besteleyebileceğiniz müziği yaparsınız. Yönetmen beğenirse ne alâ. Yönetmen bazı değişiklikler yapmak istediğinde de, profesyonelseniz bir sorun olmaz. Zaten değişiklik yaparken bile kendi yetenek sahanız içerisindeyiz. Besteci çoğunlukla daha önce yaptığı çalışmalarla bağlantılıdır. Yönetmen 'Batman' için müzik isterse, bu türe uygun bir besteci arar. John Williams'ı isterse ona haber verir. Yönetmenler filmleri üzerinde nasıl uzun süre harcıyorlarsa, elbette ben de elimden gelenin en iyisini yapmak için kendimi zorluyorum ve bizim müzik yapmak için sadece yaklaşık üç hafta gibi bir zamanımız oluyor.

KINOREVUE: Kariyerinizin başlangıcında hayran olduğunuz gruplar ve müzik türleri

hangileriydi?

ANGELO BADALAMENTI: Ben her zaman cazı sevdim ama Beatles'ı da beğenirim. Gerçekten çok iyi şeyler yaptılar. Aklıma gelmişken üç yıl önce olan bir olayı size anlatayım. Bir gün telefon çaldı ve karşımda, merhaba, ben Paul McCartney diyen birisi vardı. Ben de, sen Paul McCartney'sen ben de Winston Churchill'im dedim. Fakat gerçekten oydu ve benden Londra'ya gelmemi, yapmak istediği müziğin enstrümantalizasyonunu üstlenmemi istedi. Haftasonları dışında hiç boş zamanım yoktu, bu nedenle Concorde uçağıyla gelebilir miyim diye sordum. Bana biletlerimi gönderdi ve Londra'da arkadaşlığımız başladı. Çalışmamızdan sonra bana şu olayı anlattı. Bir kutlama töreninde kırk dakika çalması için Krallık Sarayı'na çağırılmışlar. Paul özenle hazırlanmış, ne yazık ki gösterisine başlamadan önce kraliçe ayrılmak zorunda olduğunu bildirmiş. Onu durdurmaya çalışmış, kraliçe de çok üzgünüm ama televizyonda 'Twin Peaks'i seyredeceğim demiş.

KINOREVUE: Harika bir öykü. Söyleşi için teşekkürler.

Türkçesi: Hasibe Bal

DAVID LYNCH FİMLERİNİN KONUSU

Lynch'in filmlerinde egemen olan, çoğunlukla Edward Hopper'ın tablolarının sağduyusuyla kesişen, yabancılaştırmanın benzer etkisini son kertede bu ayrıştırma açıklar; ancak Hopper'ın tabloları ile Lynch'in filmlerindeki yabancılaştırma arasındaki fark, modernizmle postmodernizm arasındaki farktır. Hopper tablolarında yaygın gündelik sahneleri de yabancılaştırırken bu boyut Lynch'te tamamıyla eksiktir. Filmlerinde çocukluğunun geçtiği yerlere benzeyen küçük kasabaları ve Amerikalıların garip yönlerini işlemekten hoşlanan Lynch, karanlık ve çürümüş ortamları, rahatsız karakterleri, iyi ve kötü olarak kutuplaşmış dünyayı yansıtmayı seviyor. Onun filmlerindeki uysal ve sevimli şeyler, binanın görünen yüzünü oluştururlar. Lynch'in daha önceki filmleri düşünülürse, henüz yeşermekte olan çimenler arasında ortaya çıkan kesik kulak (Mavi Kadife), sanki elle oluşturulmuş resim gibi büyüleyici bir yerde (Rocky Mountains) bir öğrencinin suda şişmiş cesedinin bulunması (Twin Peaks) gibi şaşırtıcı ve ürkünç, beklenmedik sahneler henüz belleklerden silinmiş değildir. Onun filmlerinde genellikle mutlu son yoktur. Bazen de, Lost Highway'de olduğu gibi, bir tek son yoktur.

YÖNETMENDEN İNCİLER: "Her şeyin ne anlama geldiğini ya da nasıl yorumlanacağını bilmemek daha iyidir, aksi takdirde olayları kendi akışına bırakmaya korkarsınız. Psikoloji, gizemi ve büyü niteliğini yok eder. Anamlardan konuşmak beni çok rahatsız ediyor. Çünkü anlam çok kişisel bir şeydir ve herkese göre değişir..." "Hollywood'da hep geleneksel tarzda filmler yapılıyor. Öyküleri herkes anlıyor ve herkesin anlamadığı küçük bir nokta bile olsa telaş başlıyor. Ama işin asıl ilginç yanı, daha soyut kavramlarla uğraşmaya başlayınca ortaya çıkıyor. Sinemanın asıl büyü, gücü; içgüdülerle hissetmekte, insanların tuhaf ve unutmayacakları bir hisle filmde ayrılmalarını sağlamakta yatıyor..." "Bence insanlar hayatın anlamsız olduğunu kabul etmiyorlar. Bu insanları çok huzursuz ediyor. Dinler ve mitolojiler de zaten sadece hayatı anlamlı kılmak için icat edilmiş şeyler..." "Zihniniz birçok harika ve güzel şeyi dizginleyebilir. Mantık ve sebep aramaksızın her zaman başka bir şey, görünmeyen bir şey mevcuttur. Dünya sonlu olmaktan çok, sonsuz bir yerdir." "Gizemi ve bilinmeyi severim; neler olup bittiğini bilemediğim için karanlık ortamları da. Dış görünüşün altında bir şeyler saklı olduğu fikrinden hoşlanıyorum ve sanırım insanlar bilmedikleri bir şeyi veya daha önce hiç bulunmadıkları bir yeri seyretmeyi seviyorlar." Öykülerin ortaya çıkış aşaması hakkında: "Bazen yürürken, bazen otururken. Genellikle kafeler de. Bu güvenli yerlerde kendimi mekandan soyutlayarak her yönde düşünülebilir ve eğer durum kötüye giderse tekrar kafe ortamına geri dönebilirim. Tıpkı sinemada olduğu gibi. Orada en korkunç şeyleri izleyebilirsiniz, ama aynı zamanda sinemanın emniyetli ortamındasınızdır." "Karanlıkta kaldığınızda, düşüncelerinizi bulup çıkarmaya başlıyorsunuz. Eğer korkularınız harekete geçerse, bir bilim adamı bile olabilirsiniz."

1. -Noir Cinema Home Page, <http://noircinema.com/>
2. -S.TAN ÖZDEMİR, Kara Filmler, Altıkırkbeş Yayın, Kadıköy, 2003, s:5
3. -S.TAN ÖZDEMİR, Kara Filmler, Altıkırkbeş Yayın, Kadıköy, 2003, s:5
4. -M. Öngören, Bu Ne Şiddet, Kitle Yayınları, Ankara, 1994, s:125
5. -Denzin NK. Images of Postmodern Society, 1.Baskı. London, 1991 s:24
6. -S.Tan Özdemir, Kara Filmler, Altıkırkbeş Yayın, Kadıköy, 2003, s:12
7. -S.Tan Özdemir, Kara Filmler, Altıkırkbeş Yayın, Kadıköy, 2003, s:13
8. -M. Öngören, Bu Ne Şiddet, Kitle yayınları, Ankara, 1994,/s:135
9. -S.Tan Özdemir, Kara Filmler, Altıkırkbeş Yayın, Kadıköy, 2003/ s:13
10. -S.Tan Özdemir, ALTIKIRKBEŞ YAYINLARI, KADIKÖY,2003 / s:67
11. -Erdem, Tuna, Neo Popüler Sinemaya Doğru, Sinema Dergisi Eylül 999
12. -S. Tan. Özdemir, Kara FilmLer, ALTIKIRKBEŞ YAYINLARI, KADIKÖY,2003 / s:52
13. -www.sozluk.sourtimes.org
14. -www.sozluk.sourtimes.org
15. -S. Tan Özdemir, Kara Filmler, Altıkırkbeş Yayınları, Kadıköy, 2003/ s:65
16. -Der. S. Büyükdüvenci, R. Öztürk, Postmodernizm ve Sinema, Bilim ve sanat yayınları, Ankara, 1997/ s:89,92
17. -Der: V. Ataman, Şiddetin Mitolojisi, Akademi Yayınları, İstanbul, 2002/ s:72,73
18. -Oliver Stone, kendi filmi "Naturel Born Killers" hakkında Warner Bross Basın Bülteni
19. -S. Tan Özdemir, Kara Filmler, Altıkırkbeş Yayınları, Kadıköy, 2003/ s:48
20. -Ratschewa, Maria/ Klaus Eder, Taxi Driver, Senarist ile Konuşmalar, Medium,1976, s.7
21. -Der:V. Atayman, Şiddetin Mitolojisi, Don Kişot yayınları, İstanbul,2002/ s:47,48,50,51
22. -S. Tan Özdemir, Kara Filmler, Altıkırkbeş Yayınları, Kadıköy, 2003/ s:88,89,90
23. -gridergi.8k.com/sinema/ustalar.htm
24. -Der:V. Atayman, Şiddetin Mitolojisi, Don Kişot yayınları, İstanbul,2002/ s:142
25. -Der:V. Atayman, Şiddetin Mitolojisi, Don Kişot yayınları, İstanbul,2002/ s:146
26. -Der:V. Atayman, Şiddetin Mitolojisi, Don Kişot yayınları, İstanbul,2002/ s:162
27. -Der:V. Atayman, Şiddetin Mitolojisi, Don Kişot yayınları, İstanbul,2002/ s:134,135
28. -S. Zizek, çev: S. Kılıç, David Lynch'in Kayıp Otoban'ı Üzerine, Om Yayınları, İstanbul, 2001/ s:30,31
29. -www.imece.org

Yazar: [Didem Tanrıdağlı](#)
Düzenleyen: [Mehmet Karal](#)